

**Rapport**

# ALTERNATIEVEN VOOR DE LOKALE DEMOCRATIE?

**Onderzoek I&O Research i.o.v. Vrij Nederland en  
Nieuwsuur**

Februari 2018

# COLOFON

**Uitgave**

I&O Research  
Zuiderval 70  
Postbus 563  
7500 AN Enschede

**Rapportnummer**

2018/26

**Datum**

Februari 2018

**Opdrachtgever**

Vrij Nederland  
Nieuwsuur

**Auteurs**

Milan Driessen  
Peter Kanne  
Lauren Klein Kranenburg

*Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, met expliciete vermelding van **I&O Research**, **Vrij Nederland** en **Nieuwsuur** als bron.*



# INHOUDSOPGAVE

<b>1.</b>	<b>Belangrijkste resultaten .....</b>	<b>5</b>
<b>2.</b>	<b>Inleiding .....</b>	<b>8</b>
2.1	Aanleiding .....	8
2.2	Onderzoeksvraag .....	8
2.3	Onderzoeksverantwoording .....	8
<b>3.</b>	<b>Participatie en democratische vernieuwing .....</b>	<b>10</b>
3.1	Ruim een derde wil democratisch stelsel veranderen .....	10
3.2	Grote steun voor democratische aanvullingen .....	13
3.3	Veel steun voor burgerinitiatief, right to challenge, burgerbegroting .....	17
3.4	Minder enthousiasme voor democratie gebaseerd op loting .....	18
3.5	Nederlanders positief over democratische aanvullingen .....	21
3.6	Afschaffen referendum gesteund door kiezers PvdA, CU, SGP, D66, VVD en CDA .....	22
3.7	Functioneren huidige democratie .....	24
3.8	Hoogopgeleiden vaker links; lager opgeleiden vaker midden of rechts .....	26
3.9	Landelijke politici vaker gewantwoord dan gemeenteraadsleden .....	28
3.10	Jongeren meer vertrouwen in de Europese Unie dan ouderen .....	29
3.11	Jongeren en hoger opgeleiden minder cynisch over politiek .....	31
3.12	Burgerparticipatie .....	34
<b>4.</b>	<b>Gemeentebestuur .....</b>	<b>38</b>
4.1	Burgers overwegend tevreden met gemeentebestuur .....	38
4.2	Oordeel over gemeenteraad iets positiever .....	41
<b>5.</b>	<b>Bijlage democratische alternatieven.....</b>	<b>43</b>



# 1

## HOOFDSTUK

### **Belangrijkste resultaten**



## 1. Belangrijkste resultaten

### **De democratie hoeft niet op de schop, maar lager opgeleiden willen beter en meer gehoord worden**

#### ***Kiezers gematigd tevreden over de democratie...***

Nederlandse kiezers zijn niet razend enthousiast over de werking van de democratie, maar over het algemeen ook niet uitgesproken ontevreden. Een kwart geeft de manier waarop de democratie in Nederland werkt een 8 of hoger, eveneens een kwart geeft het een onvoldoende en de helft een 6 of een 7. Resultierend in een 6,3 gemiddeld.

#### ***... maar er is beperkt steun voor radicale veranderingen***

Ruim de helft van de Nederlanders heeft het gevoel geen invloed op het regeringsbeleid te hebben en bijna twee derde denkt dat politieke partijen alleen geïnteresseerd zijn in hun stem, niet in hun mening. Het politiek cynisme is dus sterk aanwezig in de samenleving. Toch zou slechts 15 procent ons hele democratische stelsel op de schop willen nemen. Een vijfde (21%) wil dat niet maar wel aanvullingen op het politieke stelsel. Bijna de helft (47%) vindt dat het stelsel helemaal niet hoeft worden aangepast en 17 procent weet het niet.

#### ***Kloof tussen hoog en laag opgeleiden***

Oppervlakkig gezien lijkt er dus weinig aan de hand en hoeft er niet veel te veranderen. Er bestaat echter een groot verschil tussen het vertrouwen dat lager en hoger opgeleiden hebben in de werking van de democratie in de praktijk. Waar van de hoger opgeleiden 59% vertrouwen heeft in ministers, 55% in Tweede Kamerleden en 45% in gemeenteraadsleden, is dat onder lager opgeleiden respectievelijk 33%, 32% en 39%. Van de hoger opgeleiden onderschrijft 39% de stelling 'mensen zoals ik hebben geen enkele invloed op het regeringspolitiek', terwijl dat onder lager opgeleiden 66% is.<sup>1</sup> En van de hoger opgeleiden geeft 17% de werking van de democratie een onvoldoende, terwijl dat onder lager opgeleiden 31% is.

#### ***Alternatieven: lager opgeleiden willen vaker directe democratie***

Geen wonder derhalve dat het aandeel dat geen democratische veranderingen wil beduidend groter is (56%) onder hoger opgeleiden dan onder lager opgeleiden (36%).

Waar we vervolgens zien dat hoger opgeleiden vooral graag aanvullingen op de representatieve democratie willen als het 'burgerinitiatief', het door het kabinet-Rutte III omarmde 'right to challenge' of de 'burgerbegroting', pleiten lager opgeleiden – beduidend meer dan hoger opgeleiden – voor vormen van directe democratie als (lokale) referenda en de gekozen burgemeester.

Onder lager opgeleiden is er ook steun voor alternatieven als het burgerinitiatief, het *right to challenge* of de burgerbegroting, maar in de praktijk zien we dat bij deliberatieve vormen – bijeenkomsten waar groepen burgers geacht worden met elkaar tot besluiten te komen – hoger opgeleiden vaak oververtegenwoordigd zijn en de discussies domineren<sup>2</sup>. Het is derhalve de vraag of deze vormen het politieke vertrouwen onder lager opgeleiden kunnen doen toenemen en het politiek cynisme doen afnemen.

---

<sup>1</sup> Ook uit onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau blijkt dat het politiek vertrouwen onder lager opgeleiden beduidend lager is dan dat van hoger opgeleiden en dat dit de afgelopen tien jaar dalende is. ('Meer democratie, minder politiek?' SCP, oktober 2015, Paul Dekker, Josje de Ridder.)

<sup>2</sup> Zie 'Lusten en lasten van de meervoudige democratie', p. 30. Wim Voermans, Geerten Waling en Abram Klop, Universiteit Leiden. November 2017.

### **Kiezers Forum voor Democratie, PVV, PvdD, 50 Plus en SP willen democratische aanpassingen**

De wens om het politieke stelsel te veranderen, is het sterkst aanwezig bij kiezers van het Forum voor Democratie, PVV, PvdD, 50 Plus en de SP. Zij vinden ook het vaakst dat het hele stelsel op de schop moet. De gezamenlijke aanhang van deze partijen was bij de Tweede Kamerverkiezingen van maart 2017 gegroeid tot zo'n derde van de stemmen en is ook in de actuele peilingen goed voor een derde van de stemmen.

Kiezers van SGP, ChristenUnie, CDA en VVD vinden overwegend dat het stelsel niet veranderd hoeft te worden. Opvallend is dat ook onder de achterban van GroenLinks, PvdA en D66 weinig steun is voor radicale veranderingen van het politieke stelsel. Van de D66-achterban, de partij die bij oprichting als doel formuleerde 'het systeem op te willen blazen', vindt nu nog slechts 6% dat het stelsel op de schop moet. Op dit punt heeft de nieuwe partij met democratie in de naam (Forum voor Democratie) het democratische vernieuwingsstokje overgenomen van de Democraten'66.

### **Afschaffen referendum gesteund door kiezers PvdA, CU, SGP, D66, VVD en CDA**

Per saldo vinden meer mensen (41%) het *slecht* dat het raadgevend referendum is afgeschaft dan *goed* (36%).

Kiezers van de coalitiepartijen VVD, CDA, D66 en CU zijn overwegend positief over het afschaffen van het referendum. Ook de kiezers van oppositiepartijen PvdA en SGP vinden het vaker terecht.

Onder de kiezers van de overige oppositiepartijen staat een kleine groep positief tegenover het voornemen van het kabinet. 41% van de GL-kiezers noemt het voornemen terecht, terwijl 35% het onterecht vindt. Kiezers van PVV en FvD zijn het sterkst gekant tegen het afschaffen van het raadgevend referendum, respectievelijk slechts 8% en 6% van de kiezers is het eens met het kabinet. Respectievelijk 76 en 94% vindt het onterecht.

### **Meer informatie**

- Peter Kanne, 06-31943707
- Laurens Klein Kranenburg, 053-4825025

Overname uit deze publicatie is alleen toegestaan met expliciete vermelding van **I&O Research**, **Vrij Nederland** en **Nieuwsuur** als bron.



# 2

## HOOFDSTUK

### **Inleiding**



## 2. Inleiding

### 2.1 Aanleiding

Vrij Nederland en Nieuwsuur brengen in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 21 maart 2018 samen vier publicaties naar buiten onder de titel 'schaduwmacht'. Hierin onderzoeken zij de werking van de Nederlandse democratie en de invloeden die van binnen en buiten de democratische arena op haar inwerken. Voor het laatste project, een publicatie over de lokale democratie, is I&O Research gevraagd om een landelijk, representatief onderzoek onder Nederlandse kiezers uit te voeren.

### 2.2 Onderzoeksvraag

De hoofdvraag voor dit onderzoek was:

*Hoe tevreden zijn kiezers over de werking van de (lokale) democratie, willen kiezers (fundamentele) veranderingen en welke alternatieve vormen van inspraak en democratie hebben de voorkeur?*

Om de potentie van eventuele aanpassingen en alternatieven te toetsen hebben we zowel kwalitatief als kwantitatief onderzoek uitgevoerd. In het onderzoek proberen we te achterhalen wat mensen al doen in hun gemeente of buurt, waartoe ze bereid zijn en welke (alternatieve) vormen van lokale democratie en inspraak hen aanspreken. Zijn mensen bereid hier zelf aan bij te dragen? Op basis van welke prikkels? Ook de gemeenteraadsverkiezingen van 21 maart 2018 komen aan de orde.

### 2.3 Onderzoeksverantwoording

Het onderzoek is zowel kwalitatief als kwantitatief uitgevoerd. Het kwalitatieve deel omvat twee groepsgesprekken met Nederlandse kiezers over democratie en (alternatieve) vormen van inspraak. In het kwantitatieve deel hebben we vervolgens 2.108 kiezers een aantal vragen voorgelegd over dezelfde thema's, met als doel om een landelijk, representatief beeld te geven van de opvattingen van Nederlanders van 18 jaar en ouder.

#### **Kwalitatief onderzoek**

Er zijn twee focusgroepen georganiseerd op woensdag 8 november 2017. De groepsgesprekken vonden plaats op het kantoor van I&O Research in Amsterdam en duurden circa 1,5 uur. De eerste focusgroep bestond uit 9 hoger opgeleide kiezers. In de tweede focusgroep is gesproken met 10 laag- en middelbaar opgeleide kiezers.

#### **Kwantitatief onderzoek**

Het kwantitatieve onderzoek is uitgevoerd in het I&O Research Panel en vond plaats tussen 24 november en 3 december 2017. Aan dit onderzoek namen 2.108 Nederlanders van 18 jaar en ouder deel. De resultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, regio, opleidingsniveau en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in maart 2017.





# 3

## HOOFDSTUK

### **Participatie en democratische vernieuwing**



### 3. Participatie en democratische vernieuwing

#### 3.1 Ruim een derde wil democratisch stelsel veranderen

We vroegen Nederlanders of zij vonden dat ons politieke stelsel, met vierjaarlijkse Tweede Kamer- en gemeenteraadsverkiezingen, moet worden aangepast. Bijna de helft van de Nederlanders (47%) is van mening dat ons politieke stelsel niet hoeft te worden aangepast.

Een op de vijf (21%) Nederlanders vindt dat het stelsel aangevuld moet worden met nieuwe democratische vormen. Radicale vernieuwingen, waarbij het stelsel volledig op de schop gaat, worden door 15 procent van de Nederlanders gesteund.

**Tabel 3.1**

**“Vindt u dat ons politieke stelsel, met onder andere eens in de vier jaar Tweede Kamerverkiezingen en gemeenteraadsverkiezingen, moet worden aangepast?”** In 2018.

	2018
Nee, ons politieke stelsel hoeft niet te worden aangepast	47%
Ja, het stelsel moet worden aangevuld met andere democratische vormen	21%
Ja, het stelsel moet volledig op de schop	15%
Weet ik niet	17%
	<b>n = 2.108</b>

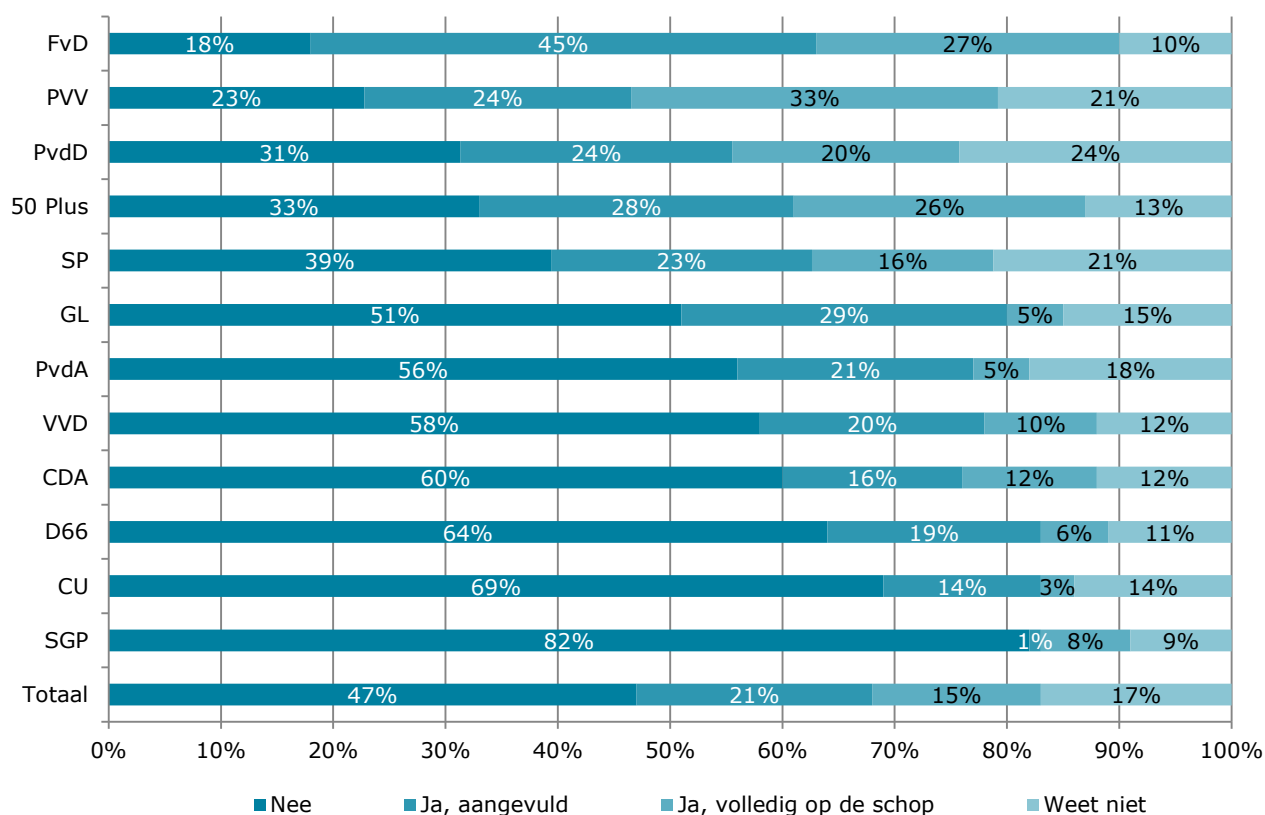
#### **Vooraf kiezers FvD, PVV, PvdD, 50 Plus en SP willen politieke stelsel aanpassen**

De wens om het politieke stelsel te veranderen, is niet even sterk aanwezig bij elke achterban. Relatief kleine delen van de achterban van het FvD (18%), de PVV (23%), PvdD (31%), 50 Plus (33%) en de SP (39%) willen dat het politieke stelsel ongewijzigd blijft. De stemmers op deze partijen zijn tevens vaker van mening dat het hele stelsel op de schop moet; onder PVV-stemmers is liefst 33% deze mening toegegaan.

Aanhangers van SGP (82%), CU (69%), CDA (60%) en VVD (58%) zijn juist vaker van mening dat het stelsel toereikend is en niet als zodanig veranderd hoeft te worden. Opvallend is dat onder de achterban van GL, PvdA en D66 er redelijke consensus bestaat over het politieke stelsel; 34% van de GL achterban, 26% van de PvdA achterban en 25% van de D66 achterban vindt dat het stelsel moet worden aangepast.

**Figuur 3.1**

**“Vindt u dat ons politieke stelsel, met onder andere eens in de vier jaar Tweede Kamerverkiezingen en gemeenteraadsverkiezingen, moet worden aangepast?”** Naar stemgedrag bij Tweede Kamerverkiezingen 2017.



### Jongeren willen vaker aanpassingen

Jongeren (onder de 26) willen het stelsel vaker wel veranderen dan niet; 'slechts' een op de drie (31%) jongeren vindt dat dat niet hoeft (een vrij groot deel – 25% - weet het niet). Onder de oudere leeftijdsgroepen ligt dit op ongeveer de helft (44%-53%). In alle leeftijdsgroepen is ongeveer een vijfde van mening dat er minstens aanvullingen op het stelsel nodig zijn. Bijna een kwart (23%) van de jongeren onder de 26 is van mening dat het hele stelsel op de schop moet.

**Tabel 3.2**

**“Vindt u dat ons politieke stelsel, met onder andere eens in de vier jaar Tweede Kamerverkiezingen en gemeenteraadsverkiezingen, moet worden aangepast?”** Naar leeftijd. Onderstreepte percentages geven een significant verschil aan (alpha < .05) met het *schuingedrukte*, lagere percentage.

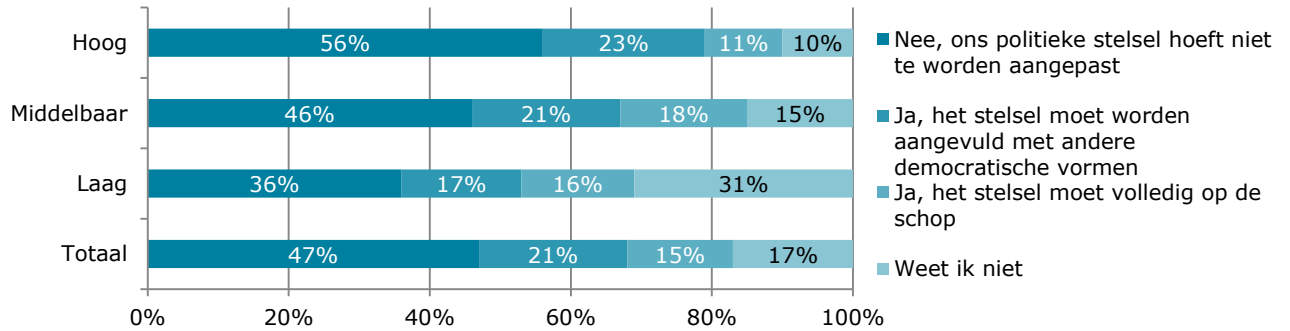
	TOTAAL	<26	26-35	36-50	51-65	>65
Nee, ons politieke stelsel hoeft niet te worden aangepast	47%	31%	<u>53%</u>	<u>44%</u>	<u>49%</u>	<u>48%</u>
Ja, stelsel aanvullen met andere democratische vormen	21%	22%	19%	20%	21%	21%
Ja, het stelsel moet volledig op de schop	15%	23%	12%	17%	15%	13%
Weet ik niet	17%	25%	16%	19%	16%	19%
<b>TOTAAL</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>

### Lager opgeleiden willen vaker aanpassingen dan hoger opgeleiden

Onder hoogopgeleiden is meer dan de helft (56%) van mening dat ons politieke stelsel niet hoeft te worden aangepast. Onder laagopgeleiden geldt dit voor ruim een derde (36%) en onder middelbaar opgeleiden geeft 46% dit aan. Laag- en middelbaar opgeleiden geven vaker aan (16% en 18%) dan hoogopgeleiden (11%) dat het stelsel volledig op de schop moet.

**Figuur 3.2**

**“Vindt u dat ons politieke stelsel, met onder andere eens in de vier jaar Tweede Kamerverkiezingen en gemeenteraadsverkiezingen, moet worden aangepast?”** Naar opleidingsniveau.



### 3.2 Grote steun voor democratische aanvullingen

Ruim een derde van de Nederlanders wil dus dat het huidige stelsel verandert – hetzij door aanvullingen, hetzij door het stelsel volledig op de schop te nemen. In het publieke debat doen verschillende democratische alternatieven de ronde en in het regeerakkoord zijn enkele van deze alternatieven opgenomen met het doel de Nederlandse democratie te verbeteren. We hebben Nederlanders een beknopte beschrijving gegeven van deze alternatieven (zie de bijlage in paragraaf 6, voor de letterlijke teksten) en ze vervolgens gevraagd naar hun oordeel daarover.

#### Laag- en middelbaar opgeleiden voor referenda en gekozen burgemeester

Het burgerinitiatief en het 'right to challenge' worden door acht op de tien Nederlanders omarmd, zowel lager als hoger opgeleiden kunnen zich hierin vinden. Bij de overige alternatieven zien we dat de meningen verdeeld zijn naar opleidingsniveau: het referendum en de gekozen burgemeester zijn vooral populair onder lager opgeleiden, terwijl aanvullende vormen als de burgerbegroting en burgerparticipatie via dialooggroepen het beter doen onder hoger opgeleiden.

Tussen de zes en zeven op de tien laag- en middelbaar opgeleiden zijn voorstander van referenda, terwijl vier op de tien hoogopgeleiden voorstander zijn van landelijke referenda. Alleen voor referenda op gemeenteniveau is een meerderheid onder de hoogopgeleiden (58%) te vinden. Bijna de helft van de laag- en middelbaar opgeleiden vindt dat burgemeesters rechtstreeks door de kiezers gekozen moeten worden. Onder hoogopgeleiden is dit 38 procent. Lokaal besturen via een burgerbegroting wordt door zeven op de tien middelbaar en hoogopgeleiden positief beoordeeld en door laagopgeleiden door bijna zes op de tien. Besturen via loting is weinig populair onder alle opleidingsgroepen.

**Tabel 3.3**

**“Wat vindt u van de volgende verschillende democratische alternatieven?”** Naar opleidingsniveau.

Onderstreepte percentages geven een significant verschil aan (alpha < .05) met het *schuingedrukte* percentage.

% POSITIEF TAV AANVULLING	LAAG	MIDDEL- BAAR	HOOG	TOTAAL
Burgerinitiatief	79%	84%	<u>85%</u>	83%
'Right to challenge'	76%	78%	81%	79%
Referenda (in de gemeentelijke politiek)	<u>67%</u>	<u>73%</u>	58%	66%
Burgerbegroting	58%	<u>67%</u>	<u>69%</u>	66%
Referenda (in het algemeen)	<u>63%</u>	<u>65%</u>	45%	58%
Referenda (in de landelijke politiek)	<u>62%</u>	<u>63%</u>	42%	56%
Dialooggroepen	50%	<u>57%</u>	55%	54%
Gekozen burgemeester	<u>49%</u>	<u>47%</u>	38%	44%
Loting	14%	17%	17%	16%

#### Focusgroep, referenda

Vrouw, 51 jaar, hoogopgeleid, stemt CU: *“Ik ben geen voorstander van referendums, omdat ik weinig vertrouwen heb in de burgers. Ik denk dat burgers geen verstand hebben van bepaalde onderwerpen.”*

Vrouw, 36 jaar, lager opgeleid: *“Het referendum is een goed instrument.”*

Vrouw, 76 jaar, hoog opgeleid: *“Ik denk dat makkelijkere onderwerpen aan bod moeten komen, zoals het stoppen met roken.”*

Man, 51 jaar, hoger opgeleid: *“Referendum is een goed idee, maar moet beter worden uitgevoerd. Nu is het nutteloos.”*



### Hoogopgeleiden vaker tegenstander van referenda en gekozen burgemeester

Minder dan vier op de tien hoogopgeleide Nederlanders (38%) vinden dat burgemeesters (rechtstreeks) door de kiezers gekozen moeten worden. Onder de laag- en middelbaar opgeleide Nederlanders is het draagvlak hiervoor groter (respectievelijk 47% en 49%).

Met betrekking tot de referenda rijst hetzelfde beeld op. Meer dan zes op de tien laag- en middelbaar opgeleiden zijn voorstander van landelijke referenda, tegen vier op de tien hoogopgeleiden (42%). De steun voor gemeentelijke referenda is onder laag- en middelbaar opgeleiden eveneens groter dan onder hoogopgeleiden.

Nederlanders zijn het vaakst positief over referenda in de gemeentelijke politiek; twee op de drie Nederlanders zijn hier voorstander van (66%). 65-plussers zijn hier iets minder vaak voorstander van (58%) dan jongeren (66%-71%). De mening van Nederlanders over referenda in het algemeen en in de landelijke politiek komen sterk overeen. Meer dan de helft van de Nederlanders zijn voorstander van dergelijke referenda. Voor beide varianten geldt dat 65-plussers hier minder vaak voorstander van zijn dan andere leeftijdsgroepen.

**Tabel 3.4**

Houding ten aanzien van gekozen burgemeester en referenda naar opleidingsniveau. Onderstreepte percentages geven een significant verschil aan ( $\alpha < .05$ ) met het *schuingedrukte*, lagere percentage.

BURGEMEESTER MOET GEKOZEN WORDEN	OPLEIDING			Totaal
	Laag	Middelbaar	Hoog	
Helemaal / grotendeels mee eens	<u>49%</u>	<u>47%</u>	38%	44%
Mee eens noch mee oneens	23%	<u>25%</u>	19%	23%
Helemaal / grotendeels mee oneens	20%	23%	<u>38%</u>	27%
Weet niet	<u>8%</u>	5%	5%	6%
<b>LANDELIJKE REFERENDA</b>				
Sterk / enigszins voorstander	<u>62%</u>	<u>63%</u>	42%	56%
Sterk / enigszins tegenstander	29%	32%	<u>56%</u>	39%
Weet niet	<u>8%</u>	5%	3%	5%
<b>GEMEENTELIJKE REFERENDA</b>				
Sterk / enigszins voorstander	<u>67%</u>	<u>73%</u>	58%	66%
Sterk / enigszins tegenstander	24%	22%	<u>39%</u>	29%
Weet niet	<u>8%</u>	5%	3%	5%

Kiezers van Forum voor Democratie, PVV en 50 Plus behoren tot de sterkste voorstanders van het referendum, zowel op landelijk als op gemeentelijk niveau. Ook de gekozen burgemeester kan bij deze kiezers op groot draagvlak rekenen (figuur 3.3 t/m 3.5).

Kiezers van de christelijke partijen (CDA, CU, SGP), D66, PvdA, VVD en – in mindere mate GroenLinks – zijn per saldo tegenstander van landelijke referenda. Op gemeentelijk niveau zijn alleen SGP-stemmers per saldo tegen referenda.

#### **Focusgroep, gekozen burgemeester.**

Man, 59 jaar, middelbaar opgeleid, niet gestemd: *“Ik vind het een goed idee dat burgers een burgemeester kunnen kiezen, omdat nu ook alle posten worden verdeeld, wat ik slecht vind. Mijn voorkeur gaat uit naar een kandidaat die niet uit een partij komt.”*

Vrouw, 50 jaar, hoogopgeleid, stemt GL: *“Ik vind het [de gekozen burgemeester] niet zo een goed idee, omdat burgers volgens mij niet goed kunnen beoordelen wie burgemeester kan zijn.”*

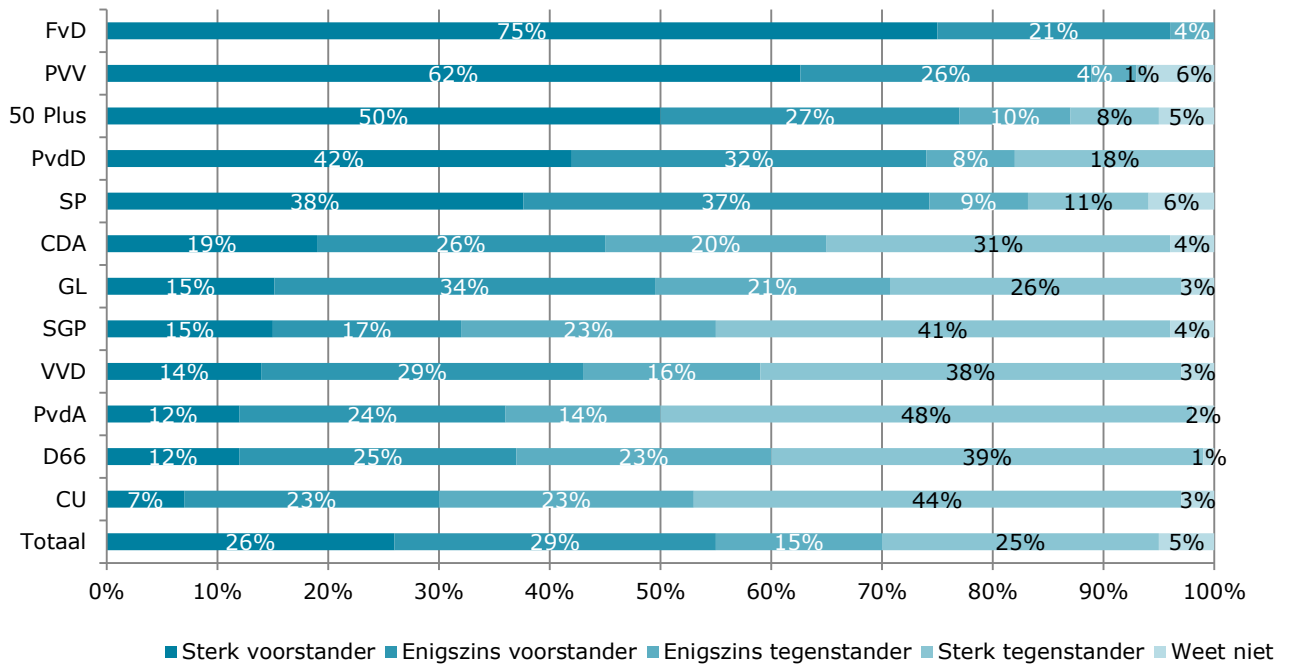
**Tabel 3.5**

**“In hoeverre bent u voor- of tegenstander van het referendum om kiezers mee te laten beslissen over politieke onderwerpen?”**

	IN HET ALGEMEEN	IN DE LANDELIJKE POLITIEK	IN DE GEMEENTELIJKE POLITIEK
Sterk voorstander	25%	26%	31%
Enigszins voorstander	32%	29%	35%
Enigszins tegenstander	17%	15%	14%
Sterk tegenstander	21%	25%	15%
Weet ik niet	5%	5%	5%

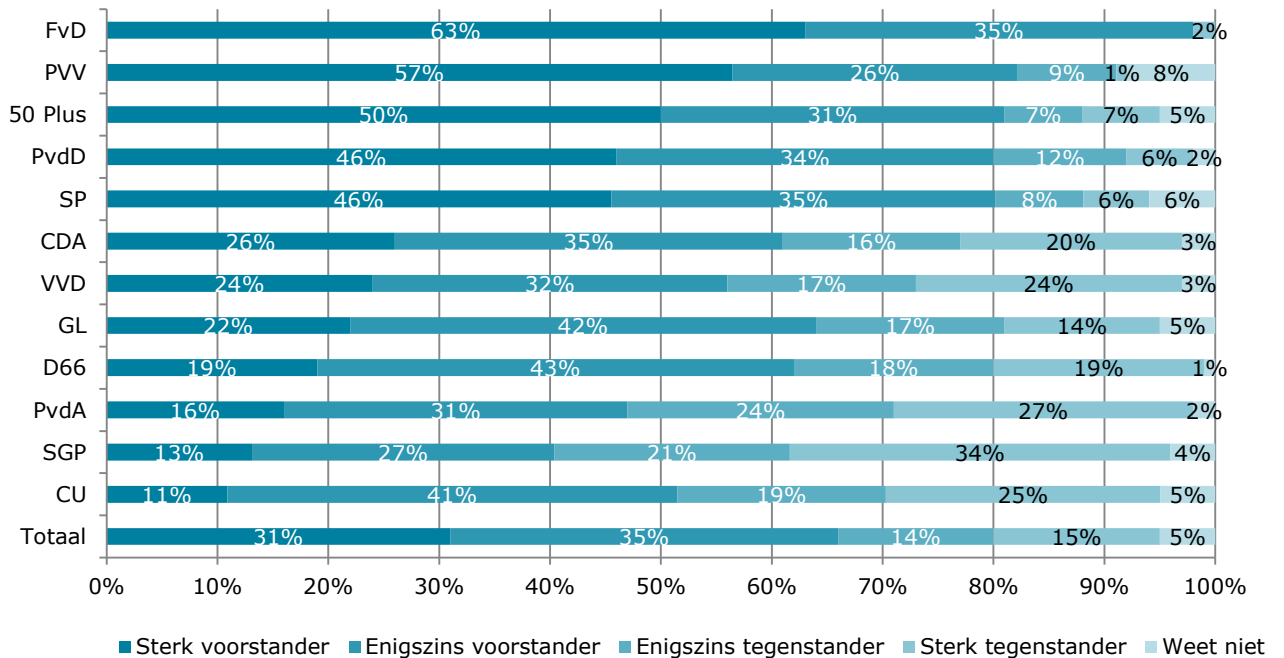
**Figuur 3.3**

“In hoeverre bent u voor- of tegenstander van het landelijk referendum om kiezers mee te laten beslissen over politieke onderwerpen?” Naar stemgedrag bij TK 2017.



**Figuur 3.4**

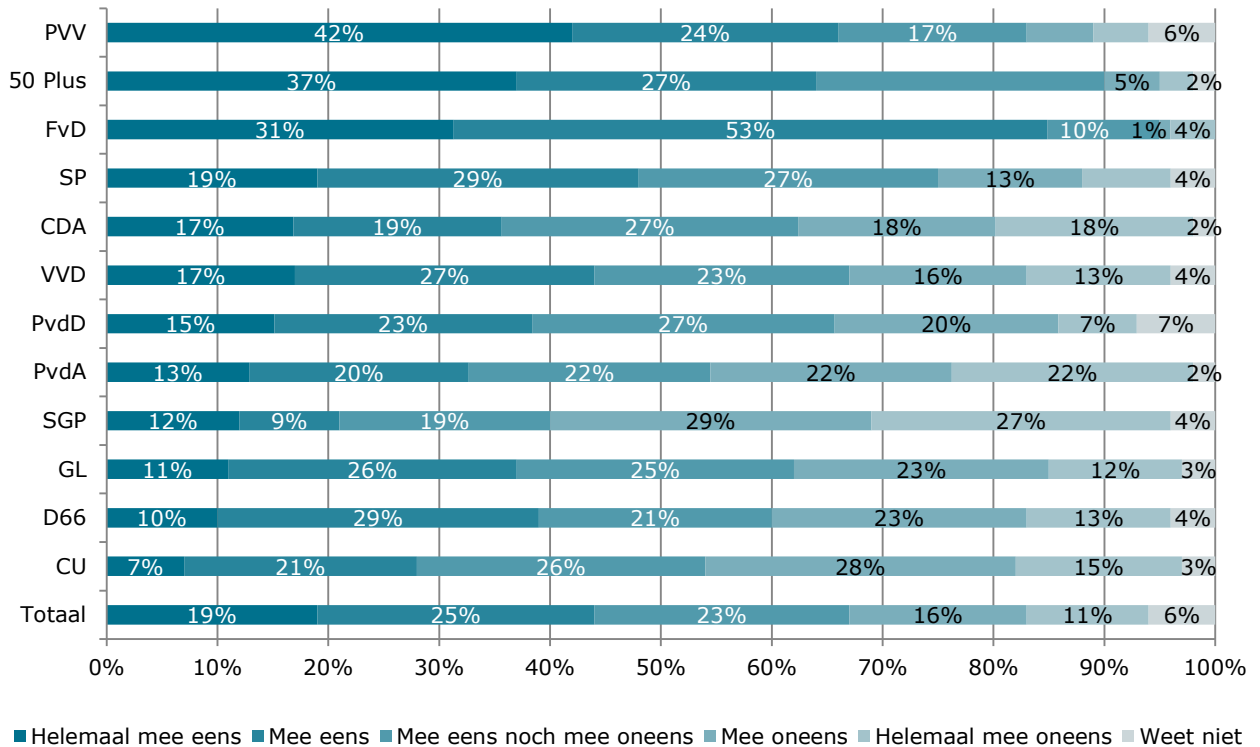
“In hoeverre bent u voor- of tegenstander van het gemeentelijk referendum om kiezers mee te laten beslissen over politieke onderwerpen.” Naar stemgedrag bij TK 2017.





**Figuur 3.5**

**“De burgemeester moet rechtstreeks gekozen worden.”** Naar stemgedrag bij TK 2017.



### 3.3 Veel steun voor burgerinitiatief, right to challenge, burgerbegroting

Het burgerinitiatief wordt het vaakst positief beoordeeld; ruim acht op de tien Nederlanders (83%) kunnen zich vinden in het principe van het burgerinitiatief. Dit geldt voor alle leeftijdsgroepen.

Het 'right to challenge' wordt door ongeveer acht op de tien Nederlanders (79%) positief beoordeeld. Onder jongeren (<34 jaar) ligt dit percentage lager (70%), maar het percentage dat het niet weet of geen mening heeft, is ook hoger.

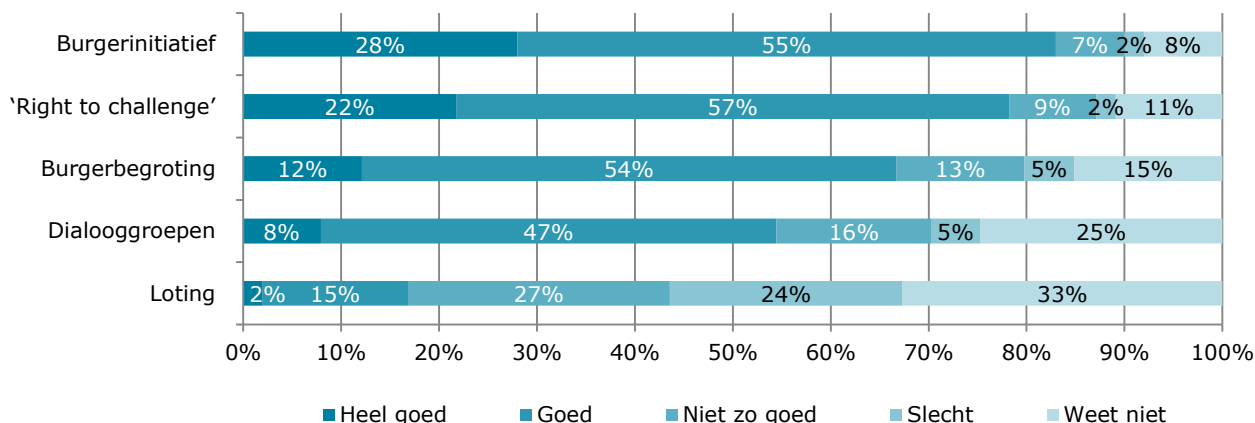
Het besturen via een burgerbegroting wordt door twee derde van de Nederlanders (66%) positief beoordeeld. Voor alle leeftijdsgroepen is dit ongeveer gelijk. Het besturen via dialooggroepen wordt door ruim de helft van de Nederlanders (54%) positief beoordeeld. Dit is eveneens min of meer gelijk verdeeld onder de leeftijdsgroepen.

### 3.4 Minder enthousiasme voor democratie gebaseerd op loting

Het besturen door middel van loting wordt het minst vaak positief beoordeeld; ongeveer een op de zes Nederlanders is voorstander van besturen door middel van loting. Onder jongeren (<34 jaar) wordt dit het vaakst als goed of heel goed beoordeeld, bijna een kwart beoordeelt dit positief (23%). Niettemin heeft overall een derde van de Nederlanders geen mening over deze wijze van besturen.

**Figuur 3.6**

Steun voor verschillende democratische alternatieven (%)



#### Focusgroep, loting

Man, 57 jaar, middelbaar opgeleid, stemt FvD: "Een briljant idee, omdat het [besturen d.m.v. loting] random is van alle lagen in bevolking."

Man, 30 jaar, hoogopgeleid, stemt FvD: "[Over besturen d.m.v. loting] Het is beter om een vaste groep mensen te hebben, om te garanderen dat het om capabele mensen gaat. Zekerheid hebben van capabele mensen is beter dan random."

Man, 51 jaar, hoogopgeleid, stemt VVD: "Voorkeur gaat uit dat de loting plaatsvindt onder mensen die zich hebben aangemeld. Ik vind namelijk een stukje commitment belangrijk."

### Brede steun voor burgerinitiatief, 'right to challenge' en burgerbegroting

Het burgerinitiatief, de 'right to challenge' en de burgerbegroting kunnen bij alle kiezersgroepen op brede steun rekenen. Kiezers van Forum voor Democratie (76%) en GroenLinks (70%) lopen het meest warm voor dialooggroepen, terwijl aanhangers van PvdD, PvdA en VVD naar verhouding minder positief zijn (48%). Het principe van besturen door loting wordt door geen enkele kiezers toegejuicht.

**Tabel 3.6**

**"Wat vindt u van de volgende verschillende democratische alternatieven?"** Naar stemgedrag TK17.

<b>% POSITIEF T.A.V. ALTERNATIEF</b>	<b>BURGER-INITIATIEF</b>	<b>'RIGHT TO CHALLENGE'</b>	<b>LOTING</b>	<b>DIALOOG-GROEPEN</b>	<b>BURGER-BEGROTING</b>
GL	94%	93%	23%	70%	77%
PvdD	93%	86%	16%	48%	60%
50 Plus	91%	81%	14%	63%	70%
D66	90%	86%	21%	61%	72%
SP	89%	81%	16%	55%	65%
FvD	88%	81%	21%	76%	66%
PvdA	85%	81%	14%	48%	65%
PVV	82%	72%	14%	55%	68%
VVD	81%	77%	13%	48%	62%
CDA	77%	79%	16%	56%	61%
CU	77%	82%	18%	53%	74%
<b>TOTAAL</b>	<b>83%</b>	<b>79%</b>	<b>16%</b>	<b>54%</b>	<b>66%</b>



### Opleiding minder belangrijk voor overige democratische alternatieven

Het burgerinitiatief en de 'right to challenge' hebben beide vele voorstanders onder alle opleidingsniveaus. Voor de burgerbegroting zijn daarentegen wel verschillen tussen de opleidingsniveaus. Opvallend is dat onder laagopgeleiden het aandeel 'weet niet' hoger ligt bij alle alternatieven: alleen voor het principe van besturen via loting is dit gelijk verdeeld over de opleidingsniveaus.

**Tabel 3.7**

Houding ten aanzien van overige democratische alternatieven naar opleidingsniveau. Onderstreepte percentages geven een significant verschil aan (alpha < .05) met het *schuingedrukte*, lagere percentage.

BURGERINITIATIEF	OPLEIDING			Totaal
	Laag	Middelbaar	Hoog	
Sterk/enigszins voorstander	79%	84%	<u>85%</u>	83%
Sterk/enigszins tegenstander	6%	8%	8%	7%
Weet niet	<u>15%</u>	9%	7%	10%
<b>RIGHT TO CHALLENGE</b>				
Sterk/enigszins voorstander	76%	78%	81%	79%
Sterk/enigszins tegenstander	8%	9%	9%	9%
Weet niet	<u>16%</u>	12%	10%	12%
<b>LOTING</b>				
Sterk/enigszins voorstander	14%	17%	17%	16%
Sterk/enigszins tegenstander	27%	27%	26%	27%
Weet niet	59%	56%	57%	57%
<b>DIALOOGGROEPEN</b>				
Sterk/enigszins voorstander	50%	<u>57%</u>	55%	54%
Sterk/enigszins tegenstander	15%	15%	18%	16%
Weet niet	<u>36%</u>	29%	27%	30%
<b>BURGERBEGROTING</b>				
Sterk/enigszins voorstander	58%	<u>67%</u>	<u>69%</u>	66%
Sterk/enigszins tegenstander	14%	12%	15%	13%
Weet niet	<u>28%</u>	20%	16%	21%

### Mate van stedelijkheid speelt geen noemenswaardige rol

De democratische alternatieven worden nauwelijks anders beoordeeld door inwoners van verschillende (niet-)stedelijke gebieden. De burgerbegroting wordt in (zeer) sterk stedelijke gebieden door zeven op de tien inwoners als goed beoordeeld, maar in de andere gebieden door ongeveer zes op de tien. De overige verschillen zijn verwaarloosbaar.

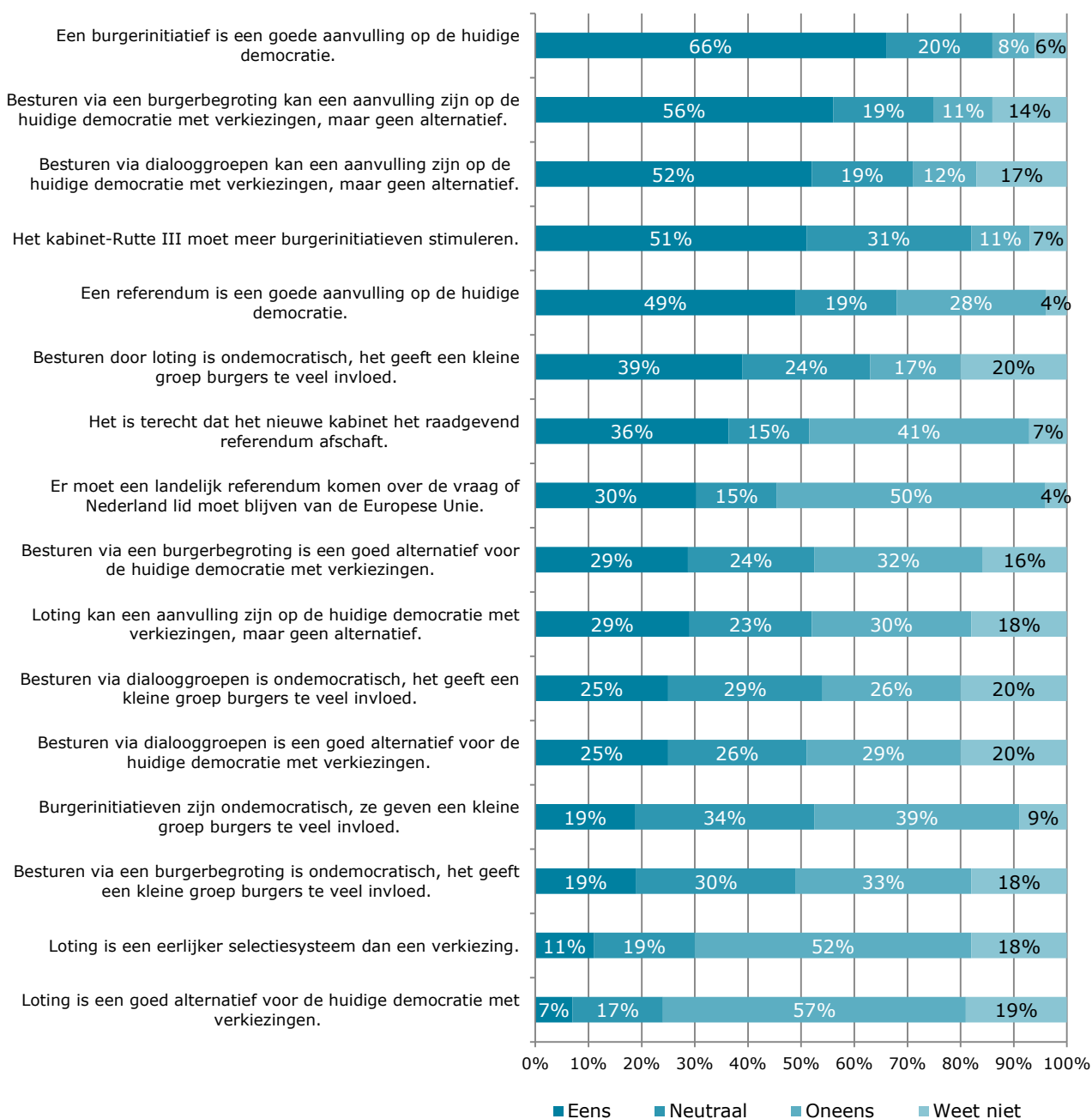


### 3.5 Nederlanders positief over democratische aanvullingen

Het voornemen van het kabinet om het raadgevend referendum af te schaffen zorgt voor een sterke tweedeling onder Nederlanders: 36% vindt dit terecht, terwijl 41% dit onterecht vindt. Ook een landelijk referendum over het lidmaatschap van de EU zorgt voor tweespalt: 30% van de Nederlanders is het hiermee eens, terwijl de helft zich daar niet in kan vinden. Het burgerinitiatief wordt door twee derde van de Nederlanders gezien als goede aanvulling op de huidige democratie en daarmee het vaakst als goede aanvulling beschouwd. Besturen via een burgerbegroting (56%), via dialooggroepen (52%) en het referendum (49%) wordt de helft als goede aanvulling gezien. Besturen door middel van lotingen wordt door vier op de tien Nederlanders als ondemocratisch gezien.

**Figuur 3.7**

**In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?**

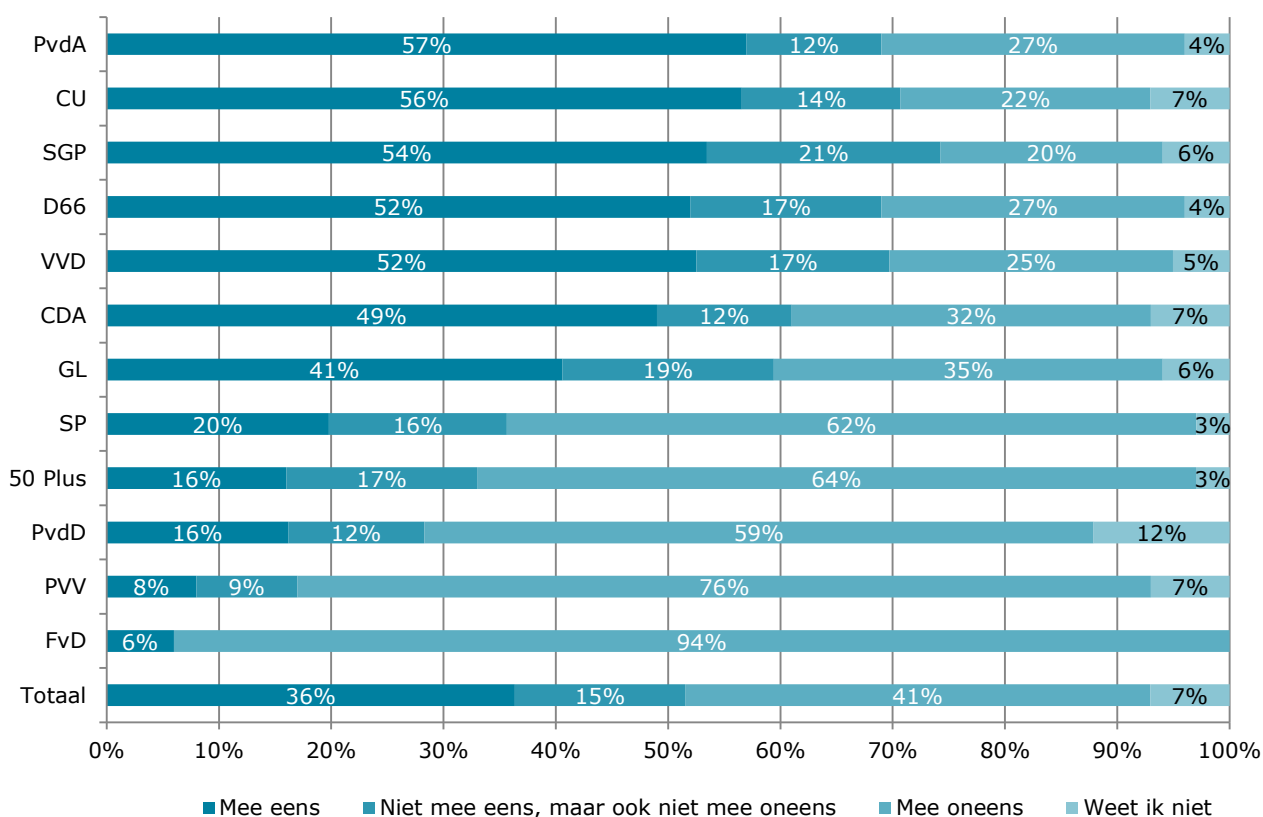


### 3.6 Afschaffen referendum gesteund door kiezers PvdA, CU, SGP, D66, VVD en CDA

Per saldo vinden meer mensen (41%) het slecht dat het raadgevend referendum is afgeschaft dan goed (36%). Kiezers van de coalitiepartijen VVD, CDA, D66 en CU zijn overwegend positief over het afschaffen van het referendum. Ook de kiezers van oppositiepartijen PvdA en SGP vinden het vaker terecht. Onder de kiezers van de overige oppositiepartijen staat een kleine groep positief tegenover het voornemen van het kabinet. 41% van de GL-kiezers noemt het voornemen terecht, terwijl 35% het onterecht vindt. Kiezers van PVV en FvD zijn het sterkst gekant tegen het afschaffen van het raadgevend referendum, respectievelijk slechts 8% en 6% van de kiezers is het eens met het kabinet. Respectievelijk 76 en 94% vindt het onterecht.

**Figuur 3.8**

**“Het is terecht dat het nieuwe kabinet het raadgevend referendum afschaft.”** Naar stemgedrag bij Tweede Kamerverkiezingen 2017.

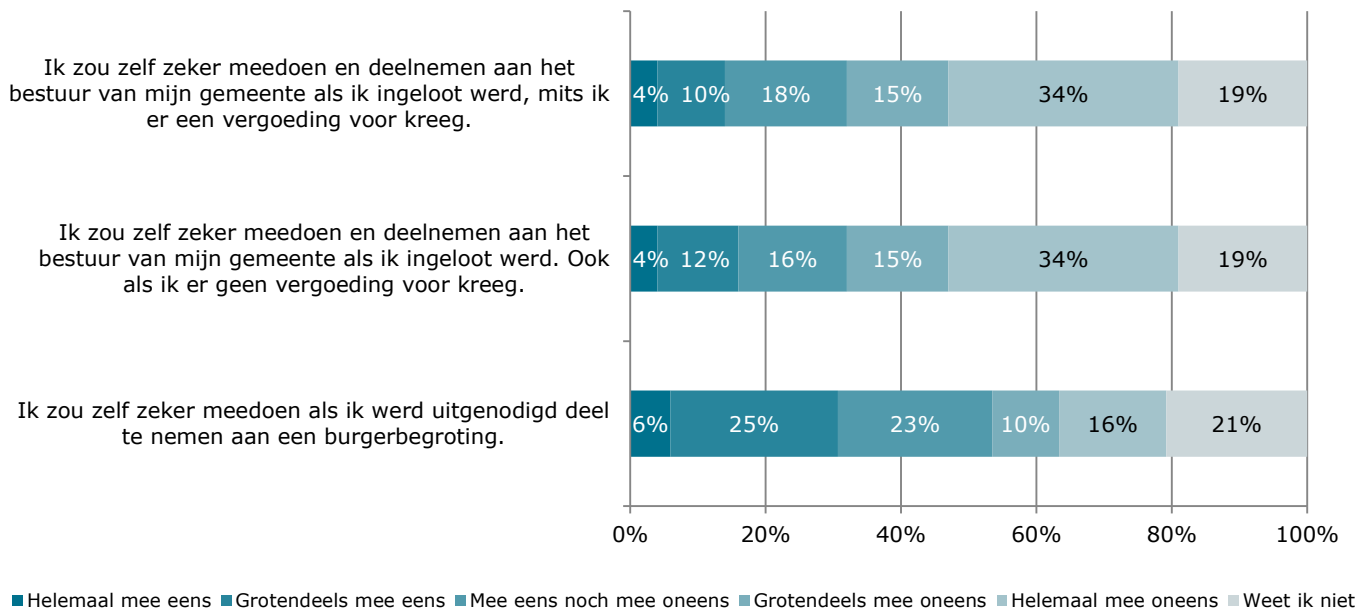


### Nederlanders zouden zelf mondjesmaat deelnemen aan loting en burgerbegroting

Nederlanders zijn niet erg happig op besturen wanneer zij daarvoor ingeloot worden: slechts 4% van de Nederlanders is het helemaal eens met deze stellingen. Slechts 6% van de Nederlanders weet zeker dat zij zouden meedoen bij een uitnodiging voor deelname aan een burgerbegroting. Het aandeel dat zegt 'zeker wel' of 'helemaal mee eens' is doorgaans een goede voorspeller van gedrag.

**Figuur 3.9**

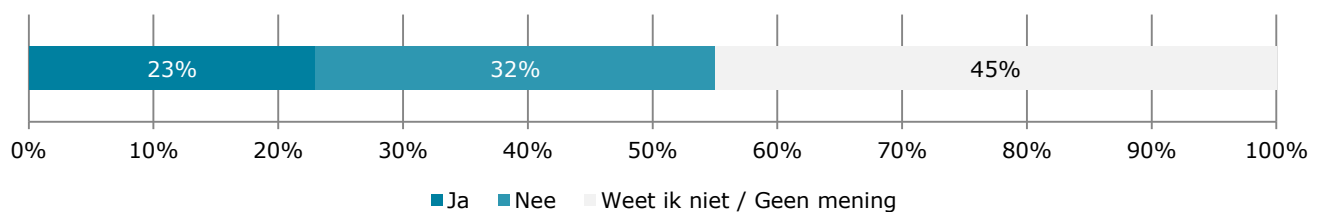
Deelname aan bestuur door middel van loting en burgerbegroting (%)



Een kwart (23%) van de Nederlanders geeft aan gebruik te willen maken van de 'right to challenge'. Een derde van de Nederlanders denkt hier geen gebruik van te maken, terwijl 45% dat niet kan zeggen.

**Figuur 3.10**

Zou u zelf – alleen of samen met anderen – een alternatief voorstel over een onderwerp indienen?



### 3.7 Functioneren huidige democratie

#### Nederlandse democratie krijgt een zes-plus

Nederlanders beoordelen de democratie in ons land gemiddeld met een 6,3. In alle leeftijdsgroepen is de beoordeling ongeveer gelijk. In alle leeftijdsgroepen geeft ongeveer de helft een 6 of een 7 voor de Nederlandse democratie. Ongeveer een kwart geeft een onvoldoende (een 5 of lager) en een vijfde beoordeelt de Nederlandse democratie als erg goed (8 of hoger). Degenen die vinden dat het stelsel volledig op de schop moet, zijn ook het vaakst ontevreden over de huidige democratie (4,5). Nederlanders die vinden dat het stelsel moet blijven zoals het is, geven gemiddeld een 7,0.

**Tabel 3.8**

“Hoe tevreden bent u met de manier waarop de democratie werkt in Nederland?” Naar houding ten aanzien van politieke stelsel, weet niet. Onderstreepte percentages geven een significant verschil aan (alpha < .05) met het *schuingedrukte*, lagere percentage

	NIET AANPASSEN	AANVULLEN	VOLLEDIG OP DE SCHOP	WEET IK NIET	TOTAAL
5 of lager	11%	<u>29%</u>	<u>63%</u>	<u>24%</u>	25%
6 of 7	<u>51%</u>	<u>56%</u>	32%	54%	50%
8 of hoger	<u>37%</u>	<u>14%</u>	4%	<u>13%</u>	23%
Weet niet	1%	0%	1%	9%	2%
<b>GEMIDDELD</b>	<b>7,0*</b>	<b>5,9*</b>	<b>4,5*</b>	<b>6,5*</b>	<b>6,3</b>

**Tabel 3.9**

“Hoe tevreden bent u met de manier waarop de democratie werkt in Nederland?” Naar leeftijd. Onderstreepte percentages geven een significant verschil aan (alpha < .05) met het *schuingedrukte*, lagere percentage.

	<26	26-35	36-50	51-65	>65	TOTAAL
5 of lager	26%	22%	27%	25%	23%	25%
6 of 7	46%	40%	48%	<u>51%</u>	<u>55%</u>	50%
8 of hoger	22%	<u>34%</u>	24%	22%	21%	23%
Weet niet	<u>7%</u>	4%	1%	2%	1%	2%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%
<b>GEMIDDELD</b>	<b>6,3</b>	<b>6,5</b>	<b>6,1</b>	<b>6,2</b>	<b>6,3</b>	<b>6,3</b>

Wanneer we de tevredenheid over de democratie uitsplitsen naar opleidingsniveau zien we dat laag- en middelbaar opgeleiden vaker een vijf of lager geven dan hoogopgeleiden. De gemiddelde tevredenheid van hoogopgeleiden ligt met een 6,7 ook hoger dan dat van middelbaar en laagopgeleiden – respectievelijk 6,2 en 6,1.



**Tabel 3.10**

**"Hoe tevreden bent u met de manier waarop de democratie werkt in Nederland?"** Naar opleidingsniveau. Onderstreepte percentages geven een significant verschil aan (alpha < .05) met het *schuingedrukte*, lagere percentage.

	LAAG	MIDDELBAAR	HOOG	TOTAAL
5 of lager	<u>31%</u>	<u>28%</u>	17%	25%
6 of 7	50%	49%	50%	50%
8 of hoger	15%	<u>21%</u>	<u>31%</u>	23%
Weet niet	<u>5%</u>	1%	1%	2%
Totaal	100%	100%	100%	100%
<b>GEMIDDELD</b>	<b>6,1</b>	<b>6,2</b>	<b>6,7*</b>	<b>6,3</b>

De tevredenheid met de democratie is tevens afgezet tegen de mate van stedelijkheid. Er is weinig verschil tussen de tevredenheid van Nederlanders in stedelijke en in niet-stedelijke gebieden. Inwoners van zeer sterk stedelijke gebieden geven vaker een acht of hoger (28%) dan inwoners van niet-stedelijke gebieden (17%). In alle gebieden geeft ongeveer een kwart van de Nederlanders haar tevredenheid over de democratie een vijf of lager. Een kwart geeft haar tevredenheid een acht of hoger en ongeveer de helft geeft een zes of zeven. Ook de gemiddelde tevredenheid verschilt nauwelijks tussen de gebieden.

**Tabel 3.11**

**"Hoe tevreden bent u met de manier waarop de democratie werkt in Nederland?"** Naar stedelijkheid. Onderstreepte percentages geven een significant verschil aan (alpha < .05) met het *schuingedrukte*, lagere percentage.

	ZEER STERK STEDELIJK	STERK STEDELIJK	MATIG STEDELIJK	WEINIG STEDELIJK	NIET-STEDELIJK	TOTAAL
5 of lager	25%	26%	23%	23%	29%	25%
6 of 7	45%	48%	52%	53%	50%	50%
8 of hoger	<u>28%</u>	25%	23%	21%	17%	23%
Weet niet	2%	1%	2%	3%	3%	2%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%
<b>GEMIDDELD</b>	<b>6,4</b>	<b>6,3</b>	<b>6,4</b>	<b>6,4</b>	<b>6,1</b>	<b>6,3</b>

### 3.8 Hoogopgeleiden vaker links; lager opgeleiden vaker midden of rechts

Een kwart van de Nederlanders plaatst zich in het midden (5-6) van de 10-puntsschaal. Ongeveer vier op de tien Nederlanders plaatsen zich rechts van het midden (39%) en iets meer dan een kwart plaatst zich links van het midden. Ongeveer een op de tien Nederlanders plaatst zich aan de uiterste linker- of rechterzijde (respectievelijk 6% en 5%).

Opleidingsniveau hangt sterk samen met politieke ideologie. Hoogopgeleiden plaatsen zich vaker links van het midden (38%) dan laag- en middelbaar opgeleiden (18% en 24%). Laag- en middelbaar opgeleiden plaatsen zich vaker in het midden (31% en 28%) dan hoogopgeleiden (21%). Een derde van de hoogopgeleiden (34%) plaatst zich rechts van het midden; vier op de tien laag- en middelbaar opgeleiden ziet zich als rechts van het midden (40% en 43%).

Tabel 3.12

“Wanneer u denkt aan uw eigen politieke opvattingen, waar zou u deze dan op een schaal van 1 tot 10 plaatsen? Een 1 betekent helemaal links en een 10 helemaal rechts.” Naar opleidingsniveau. Onderstreepte percentages geven een significant verschil aan ( $\alpha < .05$ ) met het *schuingedrukte*, lagere percentage.

	LAAG	MIDDELBAAR	HOOG	TOTAAL
Zeer Links (1-2)	4%	5%	<u>9%</u>	6%
Links (3-4)	14%	19%	<u>29%</u>	21%
Midden (5-6)	<u>31%</u>	<u>28%</u>	21%	26%
Rechts (7-8)	33%	<u>38%</u>	31%	34%
Zeer rechts (9-10)	<u>7%</u>	5%	3%	5%
Weet niet	<u>11%</u>	7%	6%	8%
Totaal	100%	100%	100%	100%
<b>GEMIDDELD</b>	<b>6,0</b>	<b>5,9</b>	<b>5,3*</b>	<b>5,7</b>

### Jongeren vaker links; 35-plussers vaker rechts

De verschillen tussen de leeftijdsgroepen zijn beperkt: in de leeftijdsgroep 26 t/m 35 jaar is 29% iets links van het midden (3-4) en in de leeftijdsgroepen 36 t/m 50 jaar en 65+ is dit 18%. 42% van de Nederlanders tussen de 50 en 65 jaar noemt zich rechts en (7-8) en dit geldt voor een kwart (24%) van de Nederlanders onder de 26 jaar.

In vergelijking met onze peiling uit 2016 zijn enkele veranderingen opvallend. In 2017 noemen meer jongeren tot 35 jaar zich links van het midden dan in 2016; in 2016 was 23% van de jongeren tot 26 jaar links en 25% van de jongeren onder de 36. Onder de hogere leeftijdsgroepen heeft men zich in 2017 vaker rechts van het midden geplaatst dan in 2016; in 2016 was 26% van de 65-plussers rechts 31% van de groep 51 tot 65 jaar en 37% van de groep 36 tot 50 jaar.

**Tabel 3.13****Wanneer u denkt aan uw eigen politieke opvattingen, waar zou u deze dan op een schaal van 1 tot 10**

**plaatsen?** Een 1 betekent helemaal links en een 10 helemaal rechts. Naar leeftijd. Onderstreepte percentages geven een significant verschil aan (alpha < .05) met het *schuingedrukte*, lagere percentage.

	<26	26-35	36-50	51-65	>65	TOTAAL
Zeer Links (1-2)	7%	4%	5%	7%	5%	6%
Links (3-4)	<u>26%</u>	<u>29%</u>	18%	21%	<u>18%</u>	21%
Midden (5-6)	25%	21%	21%	27%	34%	26%
Rechts (7-8)	24%	30%	<u>42%</u>	32%	<u>37%</u>	34%
Zeer rechts (9-10)	3%	6%	6%	5%	4%	5%
Weet niet	16%	10%	9%	8%	3%	8%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%
<b>GEMIDDELD</b>	<b>6,3</b>	<b>6,5</b>	<b>6,1</b>	<b>6,2</b>	<b>6,3</b>	<b>6,2</b>

**Stedelijk meer links; platteland vaker midden of rechts**

De mate van stedelijkheid in een gebied hangt sterk samen met de politieke ideologie van de inwoners van dat gebied. Het blijkt dat Nederlanders in meer stedelijke gebieden linkser zijn dan Nederlanders uit minder stedelijke gebieden. In zeer sterk stedelijke gebieden plaatsen ruim vier op de tien inwoners (43%) zich links van het midden. In matig, weinig en niet-stedelijke gebieden is dit ruim twee op de tien. In zeer stedelijke gebieden plaatsen drie op de tien inwoners zich rechts van het midden (29%), terwijl in de minder stedelijke gebieden ongeveer vier op de tien zich rechts van het midden plaatsen.

**Tabel 3.14****Wanneer u denkt aan uw eigen politieke opvattingen, waar zou u deze dan op een schaal van 1 tot 10**

**plaatsen?** Een 1 betekent helemaal links en een 10 helemaal rechts. Naar stedelijkheid in 2016. Onderstreepte percentages geven een significant verschil aan (alpha < .05) met het *schuingedrukte*, lagere percentage.

	<b>ZEER STERK STEDELIJK</b>	<b>STERK STEDELIJK</b>	<b>MATIG STEDELIJK</b>	<b>WEINIG STEDELIJK</b>	<b>NIET- STEDELIJK</b>	<b>TOTAAL</b>
Zeer Links (1-2)	<u>9%</u>	7%	5%	4%	6%	6%
Links (3-4)	<u>34%</u>	22%	19%	17%	15%	21%
Midden (5-6)	23%	24%	27%	30%	28%	26%
Rechts (7-8)	26%	34%	35%	36%	36%	34%
Zeer rechts (9-10)	3%	6%	5%	3%	<u>8%</u>	5%
Weet niet	4%	7%	9%	<u>10%</u>	7%	8%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%
<b>GEMIDDELD</b>	<b>5,1</b>	<b>5,6</b>	<b>5,8</b>	<b>5,9</b>	<b>6,0</b>	<b>5,7</b>

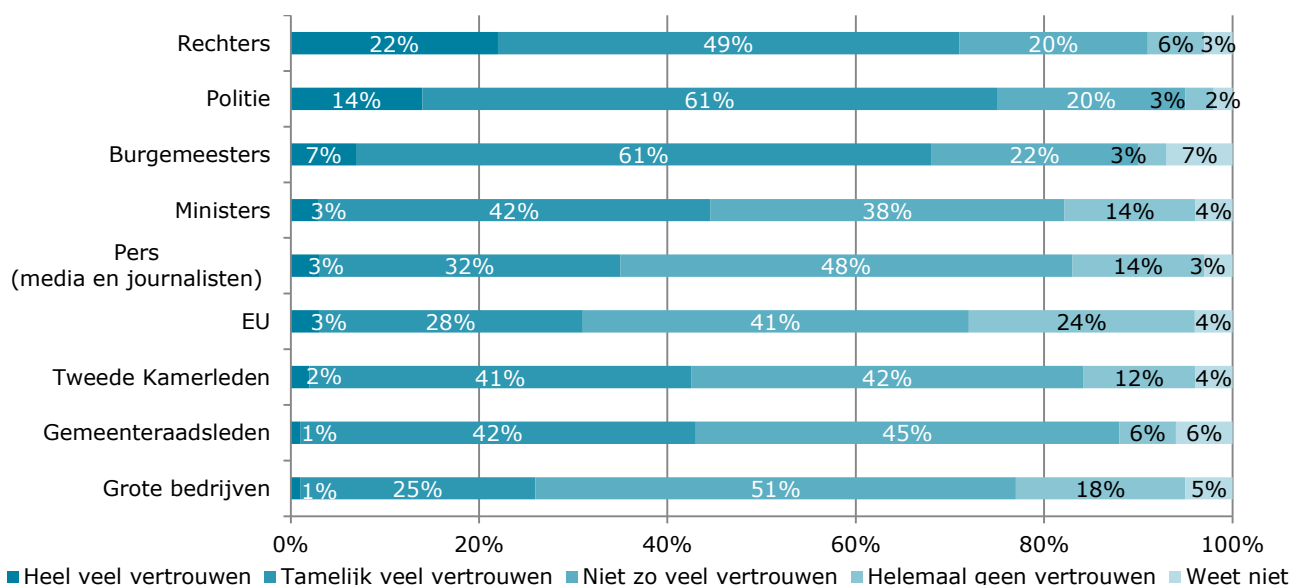
### 3.9 Landelijke politici vaker gewantrouwd dan gemeenteraadsleden

Het vertrouwen in de rechterlijke macht en de politie is vrij hoog, tot driekwart van de Nederlanders geeft aan vertrouwen in hen te hebben. Ongeveer een op de twintig Nederlanders geeft aan helemaal geen vertrouwen in hen te hebben (3%-6%). Bijna zeven op de tien Nederlanders hebben vertrouwen in hun burgemeester (68%). Dit geldt in mindere mate voor ministers, Tweede Kamerleden en gemeenteraadsleden, in wie ruim vier op de tien Nederlanders vertrouwen hebben. Het verschil in het uitgesproken vertrouwen ligt vooral in het aandeel Nederlanders dat aangeeft helemaal geen vertrouwen te hebben in ministers en Tweede Kamerleden – respectievelijk 14% en 12%. Dit percentage ligt (meer dan) twee keer zo hoog als bij gemeenteraadsleden (6%) en burgemeesters (3%). Het gebrek aan vertrouwen in politici lijkt zich dus voornamelijk te uiten bij landelijke politici als Tweede Kamerleden en ministers.<sup>3</sup>

Meer dan zes op de tien Nederlanders hebben naar eigen zeggen weinig of geen vertrouwen in de pers (62%), de EU (65%) en grote bedrijven (68%). Een handjevol Nederlanders geeft aan heel veel vertrouwen te hebben in de pers (3%), de EU (3%) en grote bedrijven (1%). Daarentegen heeft een kwart tot een derde van de Nederlanders tamelijk veel vertrouwen in deze actoren.

**Figuur 3.11**

**Hoeveel vertrouwen heeft u in de volgende beroepsgroepen of instellingen?**



<sup>3</sup> Een peiling van I&O Research uit december 2016 liet zien dat minder dan een derde van de Nederlanders vertrouwen heeft in 'politici'. De overige beroepsgroepen en instellingen werden in 2016 – met een enkele uitzondering – min of meer hetzelfde beoordeeld als in de huidige peiling.

### 3.10 Jongeren meer vertrouwen in de Europese Unie dan ouderen

Het vertrouwen van Nederlanders in deze beroepsgroepen en instellingen verschilt weinig naar leeftijd. Van de jongeren onder de 26 heeft de helft vertrouwen in burgemeesters, wat significant minder is dan de oudere leeftijdsgroepen, waarvan ongeveer zeven op de tien aangeeft vertrouwen te hebben.

Ruim vier op de tien Nederlanders tot en met 35 jaar hebben vertrouwen in de EU. Dit is significant meer dan Nederlanders van 36 jaar en ouder, van wie slechts drie op de tien vertrouwen hebben in de EU.

**Tabel 3.15**

**“Hoeveel vertrouwen heeft u in de volgende beroepsgroepen of instellingen?”** Naar leeftijd. Onderstreepte percentages geven een significant verschil aan (alpha < .05) met het *schuingedrukte*, lagere percentage.

% VERTROUWEN	<26	26-35	36-50	51-65	>65	TOTAAL
Politie	70%	81%	75%	75%	73%	75%
Rechters	68%	<u>80%</u>	70%	72%	66%	71%
Burgemeesters	51%	<u>73%</u>	<u>66%</u>	<u>68%</u>	<u>72%</u>	68%
Ministers	41%	51%	45%	44%	44%	45%
Tweede Kamerleden	38%	46%	45%	43%	39%	43%
Gemeenteraadsleden	38%	48%	41%	43%	45%	43%
Pers (media en journalisten)	25%	38%	37%	35%	34%	35%
EU	<u>47%</u>	<u>43%</u>	30%	27%	32%	31%
Grote bedrijven	32%	28%	28%	25%	26%	27%

#### Hoger opgeleiden: meer vertrouwen

Opleidingsniveau hangt, net als bij de tevredenheid met de democratie in Nederland, sterk samen met het vertrouwen in beroepen en instellingen. In bijna alle gevallen is het vertrouwen van hoogopgeleiden significant hoger dan middelbaar en laagopgeleiden. Alleen het vertrouwen in gemeenteraadsleden en grote bedrijven verschilt niet naar het opleidingsniveau. Het vertrouwen in ministers, Tweede Kamerleden, de pers en de EU verschilt bijzonder sterk tussen laag- en hoogopgeleiden. Van de laagopgeleiden zeggen drie op de tien vertrouwen te hebben in deze politici en een kwart geeft aan vertrouwen te hebben in de EU. Van de hoogopgeleiden hebben bijna zes op de tien vertrouwen in ministers en Tweede Kamerleden. Vier op de tien hoogopgeleiden stellen vertrouwen in de pers.

**Tabel 3.16**

“Hoeveel vertrouwen heeft u in de volgende beroepsgroepen of instellingen?” Naar opleidingsniveau.

Onderstreepte percentages geven een significant verschil aan (alpha < .05) met het *schuingedrukte* percentage.

% VERTROUWEN	LAAG	MIDDELBAAR	HOOG	TOTAAL
Politie	71%	73%	<u>80%</u>	75%
Rechters	61%	<u>67%</u>	<u>83%</u>	71%
Burgemeesters	63%	65%	<u>76%</u>	68%
Ministers	33%	<u>40%</u>	<u>59%</u>	45%
Tweede Kamerleden	32%	<u>39%</u>	<u>55%</u>	43%
Gemeenteraadsleden	39%	44%	45%	43%
Pers	28%	33%	<u>43%</u>	35%
EU	24%	25%	<u>44%</u>	31%
Grote bedrijven	25%	27%	27%	27%

Vertrouwen in pers, gemeenteraadsleden en EU is ongelijk voor inwoners van stedelijke en van minder stedelijke gebieden. In zeer sterk stedelijke gebieden worden deze actoren meer vertrouwd dan in minder stedelijke gebieden. Bijna vier op de tien inwoners van zeer sterk stedelijke gebieden geven aan vertrouwen te hebben in de EU (38%), terwijl dit in matig tot niet-stedelijke gebieden rond de drie op de tien is. Hetzelfde geldt voor het vertrouwen in de pers: slechts een kwart van de inwoners van niet-stedelijke gebieden heeft vertrouwen in de pers (26%), terwijl dit voor vier op de tien inwoners van sterk of zeer sterk stedelijke gebieden geldt (38%-43%).

**Tabel 3.17**

“Hoeveel vertrouwen heeft u in de volgende beroepsgroepen of instellingen?” Naar stedelijkheid.

Onderstreepte percentages geven een significant verschil aan (alpha < .05) met het *schuingedrukte* percentage.

% VERTROUWEN	ZEER STERK STEDELIJK	STERK STEDELIJK	MATIG STEDELIJK	WEINIG STEDELIJK	NIET-STEDELIJK	TOTAAL
Politie	74%	75%	75%	75%	73%	75%
Rechters	77%	71%	72%	68%	66%	71%
Burgemeesters	71%	69%	65%	68%	65%	68%
Ministers	49%	47%	42%	46%	40%	45%
Tweede Kamerleden	48%	43%	41%	42%	38%	43%
Gemeenteraadsleden	<u>49%</u>	37%	46%	43%	<u>49%</u>	43%
Pers	<u>43%</u>	<u>38%*</u>	34%	33%	26%*	35%
EU	<u>38%</u>	30%	28%	33%	27%	31%
Grote bedrijven	25%	26%	25%	29%	28%	26%

### 3.11 Jongeren en hoger opgeleiden minder cynisch over politiek

Ruim zes op de tien Nederlanders (63%) zijn van mening dat politieke partijen alleen geïnteresseerd zijn in hun stem en niet in hun mening. Dit geldt in meerdere mate voor 65-plussers, waarvan 70% deze mening is toegedaan, dan voor jongeren onder de 26 jaar (60%).

De helft van de Nederlanders (50%) is van mening dat 'mensen zoals ik geen enkele invloed hebben op de regeringspolitiek'. Jongeren zijn minder vaak van mening dat zichzelf geen enkele invloed hebben dan ouderen: onder de jongste leeftijdsgroepen is 42% het eens met deze stelling, terwijl dit in de groepen 36-50 jaar, 51-65 en 65+ voor respectievelijk 55%, 56% en 62% geldt.

De helft van de Nederlanders is van mening dat politici niets begrijpen van wat er in de samenleving leeft. Jongere Nederlanders zijn het hier minder vaak mee eens dan de ouderen, alhoewel de verschillen klein zijn. Bijna drie op de tien Nederlanders (27%) is van mening dat mensen moeten worden getoetst op basis van wat er speelt in de samenleving. Ongeveer even veel Nederlanders (28%) is dezelfde mening toegedaan over kennis van hun kennis van de democratie. Onder de jongere groepen (<36) is 30% tot 37% het eens met een van beide toetsen, terwijl van de ouderen (>50) tussen de 25% en 28% dat vinden.

Een vijfde van de Nederlanders (22%) is van mening dat zij een proteststem tegen de gevestigde orde uitbrengen bij de Tweede Kamerverkiezingen. Zowel onder jongeren als onder ouderen beaamt een op de vijf een dergelijke proteststem uit te brengen.

**Tabel 3.18**

**"In welke mate bent u het eens met de volgende stellingen?"** Naar leeftijd. Onderstreepte percentages geven een significant verschil aan (alpha < .05) met het *schuingedrukte*, lagere percentage.

% MEE EENS	<26	26-35	36-50	51-65	>65	TOTAAL
Politieke partijen zijn alleen geïnteresseerd in mijn stem, niet in mijn mening.	60%	55%	60%	63%	<u>70%</u>	63%
Politici begrijpen niets van wat er in de samenleving leeft.	42%	42%	55%	56%	62%	55%
Mensen zoals ik hebben geen enkele invloed op de regeringspolitiek.	42%	39%	48%	<u>53%</u>	<u>55%</u>	50%
Mensen moeten eerst worden getoetst op hun kennis van de democratie, voordat ze mogen stemmen.	37%	<u>37%</u>	28%	25%	28%	28%
Mensen moeten eerst worden getoetst op hun kennis van wat er speelt in de samenleving, voordat ze mogen stemmen.	30%	34%	27%	25%	28%	27%
Mijn stem bij de Tweede Kamerverkiezingen is vooral een proteststem tegen de gevestigde orde.	20%	18%	25%	21%	24%	22%

Er zijn grote verschillen waarneembaar tussen laag- en middelbaar opgeleiden enerzijds en hoogopgeleiden anderzijds. Van de hoogopgeleiden is de helft het eens dat politieke partijen alleen geïnteresseerd zijn in hun stem en niet in hun mening. Onder laag- en middelbaar opgeleiden zijn ongeveer zeven op de tien het hiermee eens (73% en 67%). Ongeveer zes op de tien laag- (63%) en middelbaar opgeleiden (56%) vinden dat politici niets begrijpen van wat er in de samenleving leeft. Ruim een derde van de hoogopgeleiden is hier hiermee eens (35%). Ruim zes op de tien laag- en middelbaar opgeleiden (66% en 61%) denken dat mensen zoals zij geen enkele invloed hebben op regeringspolitiek. Vier op de tien hoogopgeleiden (39%) zijn het hiermee eens. Een derde van de laagopgeleiden geeft aan een proteststem tegen de gevestigde orde te geven bij de Tweede Kamerverkiezingen. Ditzelfde geldt voor een kwart van de middelbaar opgeleiden en tien procent van de hoogopgeleiden.

**Tabel 3.19**

**"In welke mate bent u het eens met de volgende stellingen?"** Naar opleidingsniveau. Onderstreepte percentages geven een significant verschil aan (alpha < .05) met het *schuingedrukte*, lagere percentage.

% MEE EENS	LAAG	MIDDELBAAR	HOOG	TOTAAL
Politieke partijen zijn alleen geïnteresseerd in mijn stem, niet in mijn mening.	<u>73%</u>	<u>67%</u>	50%	63%
Politici begrijpen niets van wat er in de samenleving leeft.	<u>62%</u>	<u>56%</u>	35%	50%
Mensen zoals ik hebben geen enkele invloed op de regeringspolitiek.	<u>66%</u>	<u>61%</u>	39%	55%
Mensen moeten eerst worden getoetst op hun kennis van de democratie, voordat ze mogen stemmen.	29%	26%	28%	27%
Mensen moeten eerst worden getoetst op hun kennis van wat er speelt in de samenleving, voordat ze mogen stemmen.	29%	26%	30%	28%
Mijn stem bij de Tweede Kamerverkiezingen is vooral een proteststem tegen de gevestigde orde.	<u>33%</u>	<u>25%</u>	10%	22%



### Inwoners dorpen ervaren gebrek aan invloed

Inwoners van zeer sterk stedelijke gebieden zijn het minder vaak eens met de stelling dat politici niets begrijpen van wat er in de samenleving leeft dan inwoners van niet-stedelijke gebieden; vier op de tien inwoners van zeer sterk stedelijke gebieden (43%) en bijna zes op de tien inwoners van niet-stedelijke gebieden (57%) ondersteunt dit. Bijna twee derde van de inwoners van niet-stedelijke gebieden (64%) en zes op de tien inwoners van matig stedelijke gebieden (59%) geven ook aan dat mensen zoals zij geen enkele invloed hebben op de regeringspolitiek. In zeer sterk, sterk en weinig stedelijke gebieden geldt dit voor ongeveer de helft van de inwoners.

**Tabel 3.20**

**"In welke mate bent u het eens met de volgende stellingen?"** Naar stedelijkheid. Onderstreepte percentages geven een significant verschil aan (alpha < .05) met het *schuingedrukte*, lagere percentage.

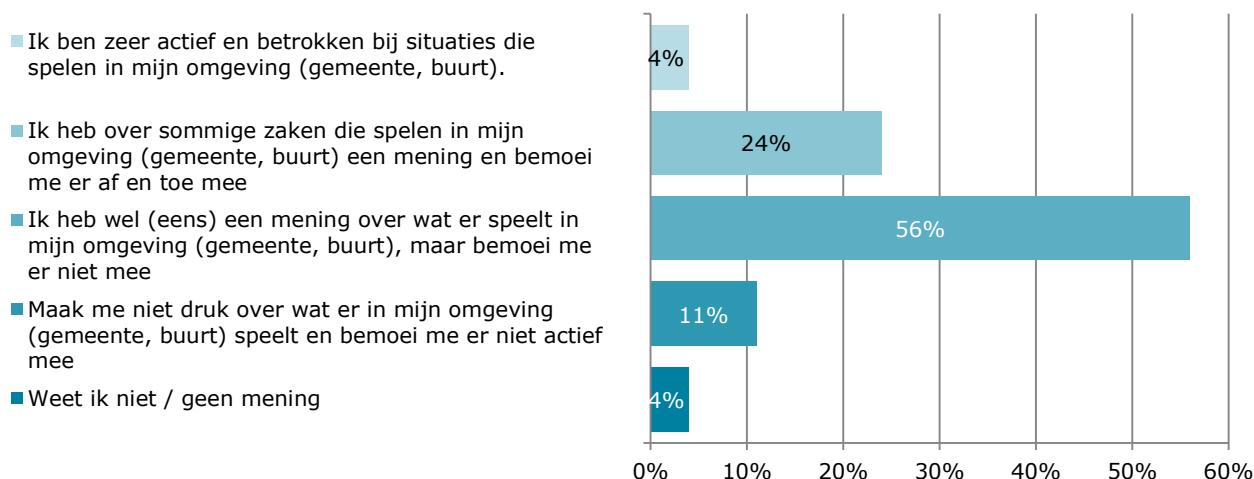
% MEE EENS	ZEER STERK	STERK	MATIG	WEINIG	NIET	TOTAAL
Politieke partijen zijn alleen geïnteresseerd in mijn stem, niet in mijn mening.	56%	64%	65%	61%	66%	63%
Politici begrijpen niets van wat er in de samenleving leeft.	42%	52%	50%	50%	<u>57%</u>	50%
Mensen zoals ik hebben geen enkele invloed op de regeringspolitiek.	48%	53%	<u>59%</u>	52%*	<u>64%*</u>	55%
Mensen moeten eerst worden getoetst op hun kennis van de democratie, voordat ze mogen stemmen.	30%	28%	29%	27%	28%	28%
Mensen moeten eerst worden getoetst op hun kennis van wat er speelt in de samenleving, voordat ze mogen stemmen.	29%	26%	28%	27%	26%	27%
Mijn stem bij de Tweede Kamerverkiezingen is vooral een proteststem tegen de gevestigde orde.	21%	22%	20%	22%	25%	22%

### 3.12 Burgerparticipatie

Een kwart van de Nederlanders bemoeit zich af en toe met situaties uit de omgeving (24%). Slechts 4% van de Nederlanders omschrijft zichzelf als zeer actief bij situaties uit zijn of haar omgeving. De meerderheid van de mensen bemoeit zich niet met wat er speelt, ook al hebben ze daar een mening over. Elf procent kan zich geen zorgen maken over wat er zich in de directe omgeving afspeelt en bemoeit zich daar dan ook niet mee.

**Figuur 3.12**

**Welke van onderstaande omschrijvingen past het meest bij u?**



Hoogopgeleiden zijn iets vaker betrokken bij zaken die spelen in de omgeving dan laag- en middelbaar opgeleiden, maar er zijn geen substantiële verschillen in het aantal zeer actieve en betrokken laag-, middelbaar of hoogopgeleiden. Ook het aantal personen dat zich eigenlijk niet bekommert over de omgeving is gelijk over de opleidingsniveaus, ongeveer 10 procent.

**Tabel 3.21**

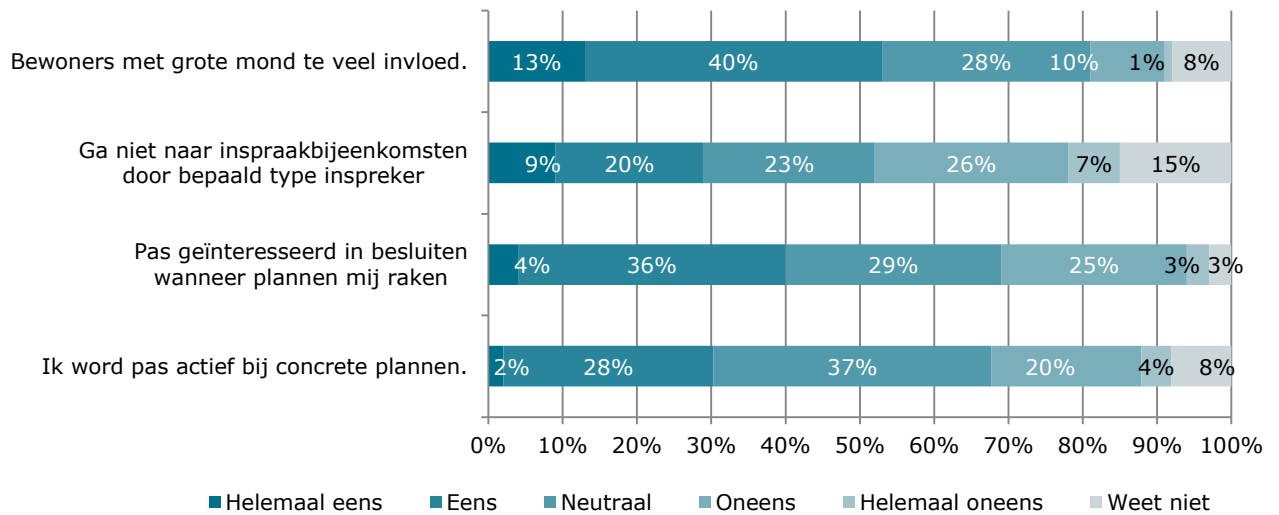
**“Welke van onderstaande omschrijvingen past het meest bij u?”** Naar opleidingsniveau. Onderstreepte percentages geven een significant verschil aan (alpha < .05) met het *schuingedrukte*, lagere percentage.

	LAAG	MIDDEL BAAR	HOOG	TOTAAL
Ik ben zeer actief en betrokken bij situaties die spelen in mijn omgeving (gemeente, buurt).	3%	4%	5%	4%
Ik heb over sommige zaken die spelen in mijn omgeving (gemeente, buurt) een mening en bemoei me er af en toe mee	21%	22%	<u>29%</u>	24%
Ik heb wel (eens) een mening over wat er speelt in mijn omgeving (gemeente, buurt), maar bemoei me er niet mee	55%	<u>61%</u>	53%	56%
Ik maak me niet druk over wat er in mijn omgeving (gemeente, buurt) speelt en bemoei me er niet actief mee.	12%	10%	10%	11%
Weet ik niet / geen mening.	9%	4%	2%	4%
<b>TOTAAL</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>

Bijna een op de drie Nederlanders komt niet naar inspraakbijeenkomsten door het type sprekers dat zich daar manifesteert. Een krappe meerderheid van de Nederlanders vindt dat *bewoners met een grote mond te veel invloed hebben* (53%). Een substantiële minderheid interesseert zich pas voor politieke plannen wanneer zij daar zelf hinder van ondervinden (40%) en een iets kleiner deel komt pas in actie wanneer plannen al zijn vormgegeven: deze groep is dus geen actief deelnemer van besluitvormingsprocessen, maar zal zich na de besluiten pas roeren.

**Figuur 3.13**

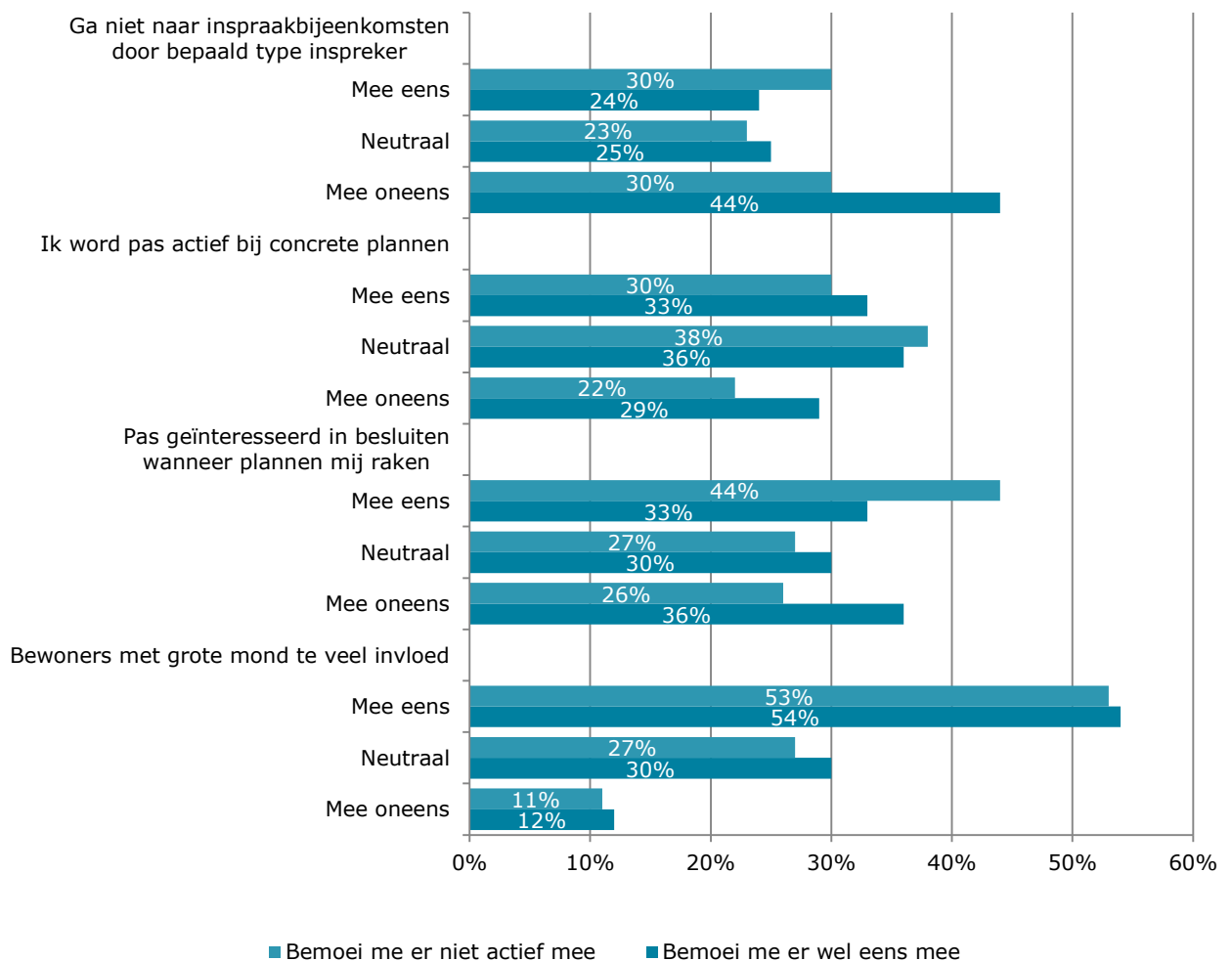
Stellingen over burgerparticipatie



Zowel participerende als niet-participerende bewoners zijn van mening dat er teveel invloed uit gaat van medebewoners met een uitgesproken mening. Wel laten niet-participerende bewoners zich vaker tegenhouden door andere bewoners om naar inspraakbijeenkomsten te gaan (30%) dan participerende bewoners (24%). Het potentieel onder de niet-participerende bewoners is echter groter wanneer deze bewoners zich geraakt voelen door de plannen. Mensen die zich niet bemoeien met kwesties in de buurt of gemeente zijn vaak pas geïnteresseerd in politieke besluitvorming wanneer zij persoonlijk geraakt worden door de plannen (44%). Dit geldt in mindere mate voor de personen die zich wel inzetten voor buurt of gemeente, waarvan 33 procent dit vindt.

**Figuur 3.14**

**“Welke van onderstaande omschrijvingen past het meest bij u?”** Naar participatiegraad over kwesties in buurt of gemeente.



# 4

## HOOFDSTUK

### Gemeentebestuur



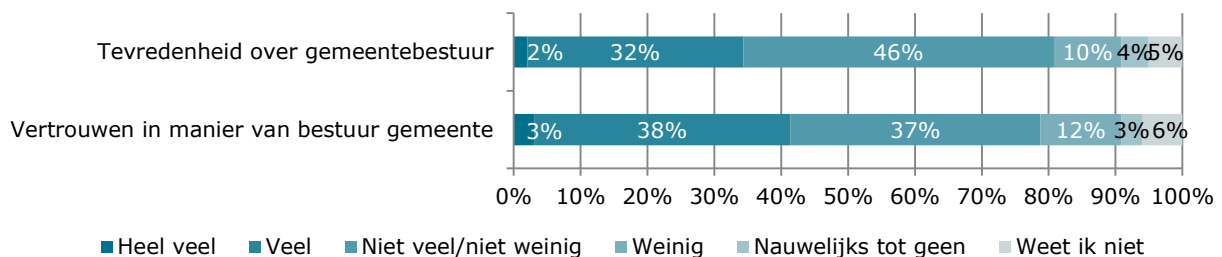
## 4. Gemeentebestuur

### 4.1 Burgers overwegend tevreden met gemeentebestuur

We hebben Nederlanders vragen voorgelegd over hun tevredenheid en vertrouwen ten aanzien van het gemeentebestuur (burgemeester, wethouders en gemeenteraad). Ruim vier op de tien (41%) kiezers zijn tevreden over hun gemeentebestuur, 37% oordeelt neutraal en 15% is ontevreden. Het vertrouwen in de manier waarop de gemeente wordt bestuurd, laat eenzelfde beeld zien.

**Figuur 4.1**

**“Kunt u aangeven hoe tevreden of ontevreden u bent over het gemeentebestuur van uw gemeente de afgelopen vier jaar?” en “Hoeveel vertrouwen heeft u in de manier waarop uw gemeente wordt bestuurd?”**

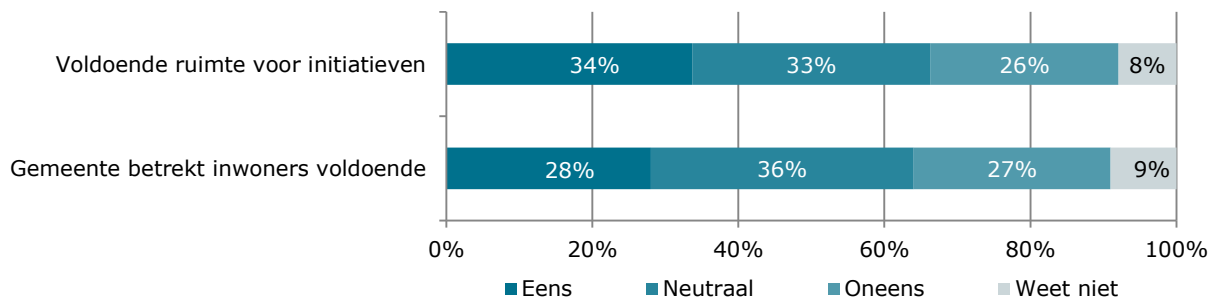


### **Een kwart is ontevreden over responsiviteit gemeenten**

Tevens is gevraagd naar de manier waarop de gemeente zich opstelt ten opzichte van haar inwoners. De responsiviteit van gemeenten wordt door iets meer mensen positief dan negatief beoordeeld; 34 procent vindt dat inwoners en organisaties genoeg ruimte krijgen om zelf iets op te zetten, terwijl 26 procent dat niet vindt. Over de manier waarop de gemeente haar inwoners betreft bij plannen, activiteiten en voorzieningen zijn ongeveer even veel mensen positief als negatief (26% om 27%).

**Figuur 4.2**

**“Inwoners en organisaties krijgen voldoende ruimte om ideeën en initiatieven te realiseren” en “de gemeente betreft inwoners voldoende bij haar plannen, activiteiten en voorzieningen”**

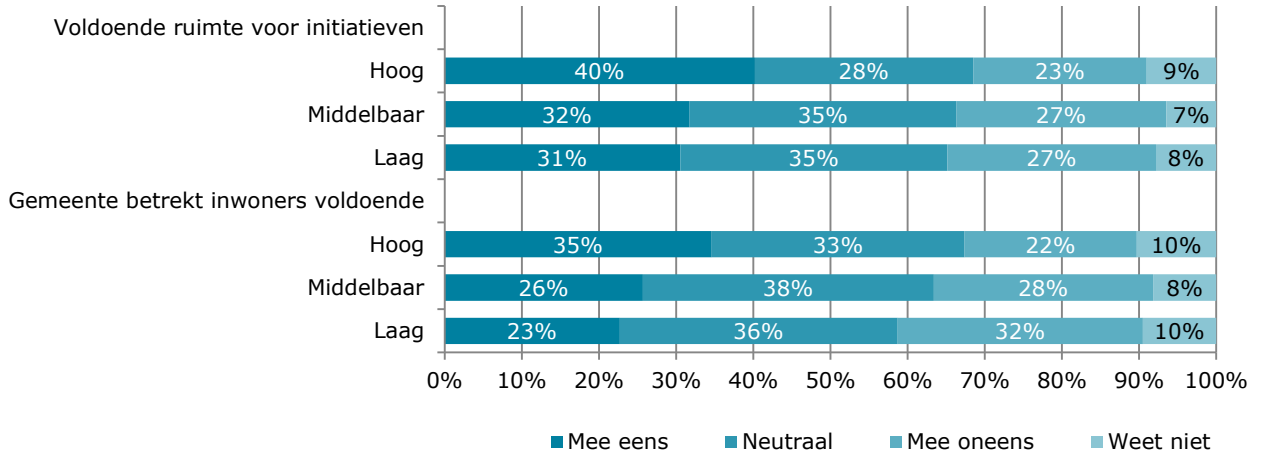


De beoordeling van de responsiviteit van de gemeente verschilt sterk naar opleidingsniveau. Hoogopgeleiden zijn vaker positief over de manier waarop de gemeente haar inwoners betreft en de ruimte geeft om initiatieven te ontplooiën dan laag- en middelbaar opgeleiden. Zeker met betrekking tot het betrekken van burgers bij de besluitvorming zien we grote verschillen tussen hoog- en laagopgeleiden; laagopgeleiden zijn hier vaker negatief (32%) dan positief over (23%), terwijl hoogopgeleiden hier juist vaker positief (35%) dan negatief (23%) over zijn.

**Figuur 4.3**

**“Inwoners en organisaties krijgen voldoende ruimte om ideeën en initiatieven te realiseren” en “de gemeente betreft inwoners voldoende bij haar plannen, activiteiten en voorzieningen”**

Naar opleidingsniveau

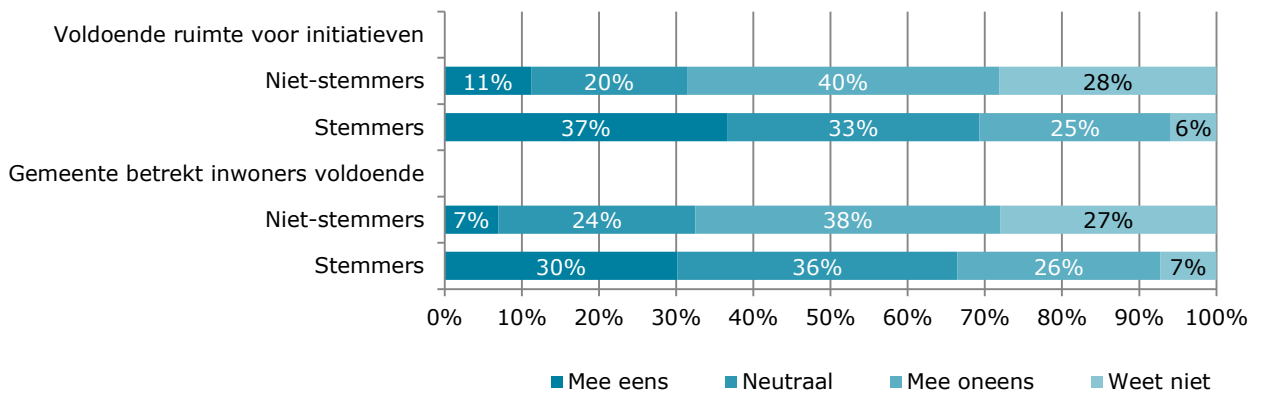


**Ontevredenheid vooral aanwezig bij niet-stemmers**

Kiesgerechtigden die niet voornemens zijn te gaan stemmen zijn negatiever over de responsiviteit van de gemeenten. Onder degenen die zeker willen gaan stemmen is 37% positief over de ruimte voor initiatieven en 30% is positief over het betrekken van inwoners. Voor de waarschijnlijke niet-stemmers ligt dit respectievelijk op 11% en 7%.

**Figuur 4.4**

**“Inwoners en organisaties krijgen voldoende ruimte om ideeën en initiatieven te realiseren” en “de gemeente betreft inwoners voldoende bij haar plannen, activiteiten en voorzieningen”**. Naar voornemen om te gaan stemmen.

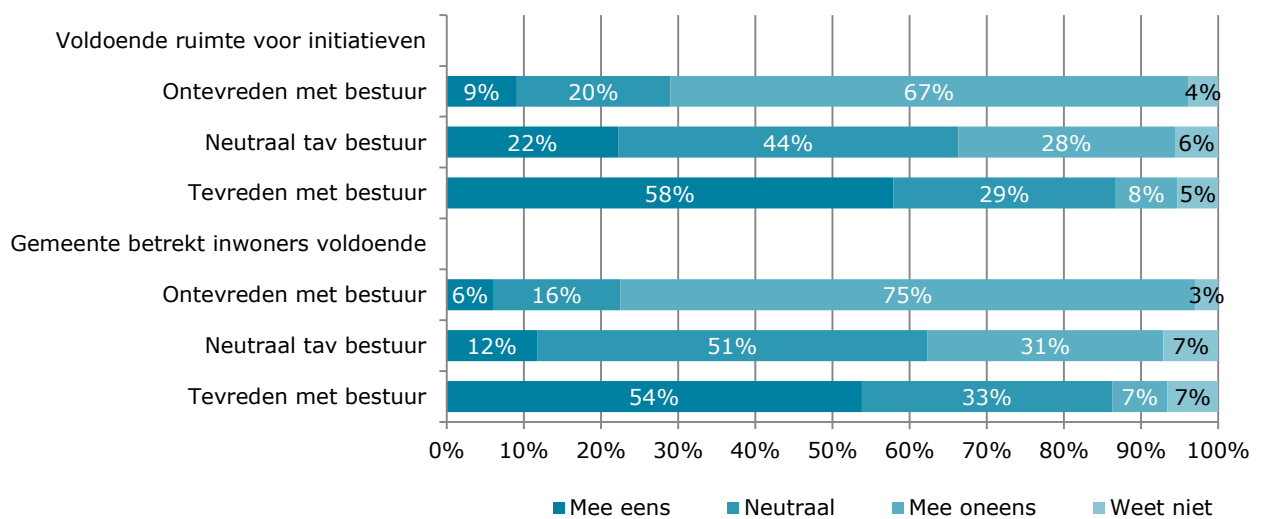


### Tevredenheid met gemeentebestuur en met responsiviteit gaan hand in hand

Burgers die ontevreden zijn met hun gemeentebestuur zijn in grote mate ontevreden over de responsiviteit van hun gemeente. Van iedereen die ontevreden is over zijn of haar gemeentebestuur vindt 67% dat er niet genoeg ruimte is voor initiatieven en vindt 75% dat de gemeente haar inwoners niet genoeg betreft. Van degenen die tevreden zijn met hun bestuur is meer dan de helft positief over het betrekken van burgers en de geboden ruimte voor ontplooiing. Er bestaat onder mensen die niet tevreden noch ontevreden zijn echter ook grote onvrede over de manier waarop gemeenten hun inwoners betrekken; 31% van deze 'neutralen' is daar negatief over en maar 12% is hier positief over.

**Figuur 4.5**

**“Inwoners en organisaties krijgen voldoende ruimte om ideeën en initiatieven te realiseren” en “de gemeente betreft inwoners voldoende bij haar plannen, activiteiten en voorzieningen”**. . Naar tevredenheid met gemeentebestuur, exclusief 'weet niet'.



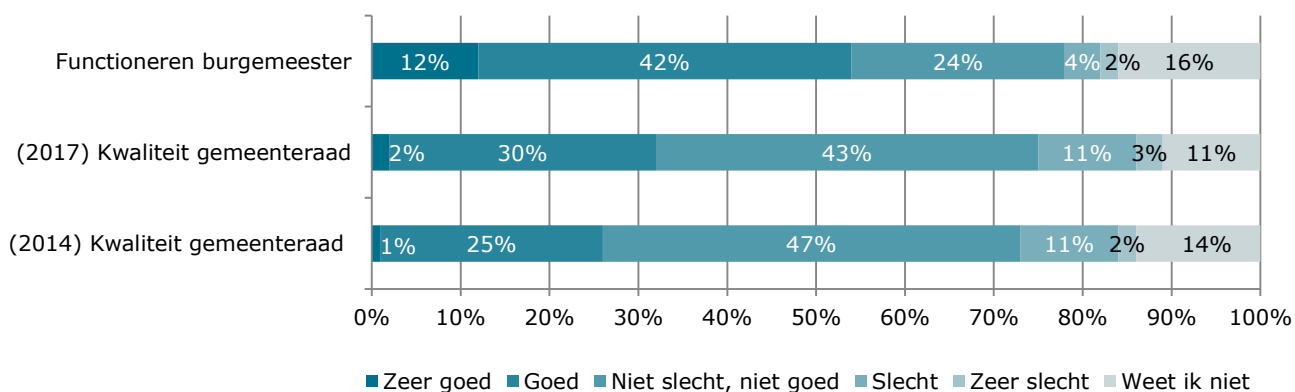


## 4.2 Oordeel over gemeenteraad iets positiever

We hebben Nederlanders ook gevraagd hun burgemeester en hun gemeenteraad te beoordelen. Over het functioneren van de burgemeester oordeelt de kiezer positiever (54% vindt de eigen burgemeester goed) dan over de gemeenteraad (32% goed). Vier jaar geleden vond 26 procent de kwaliteit van de gemeenteraad (heel) goed, dus het oordeel van Nederlanders hierover is iets verbeterd.

**Figuur 4.6**

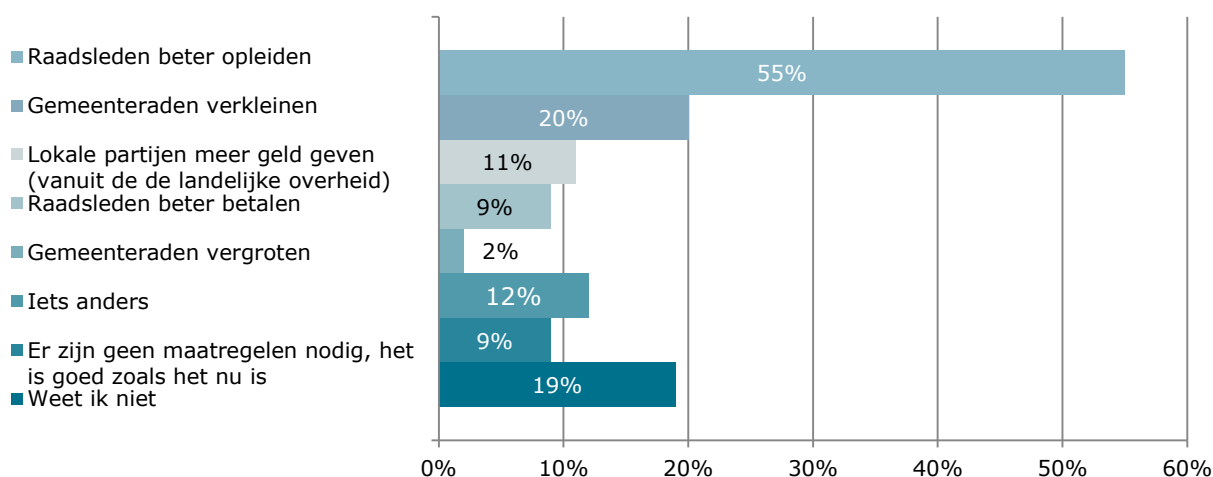
**“Hoe beoordeelt u het functioneren van de burgemeester van uw gemeente?” en “Hoe beoordeelt u de kwaliteit van uw gemeenteraad?”, voor 2017 en 2014 (n=10.492).**



Een meerderheid van de kiezers vindt dat de kwaliteit van de gemeenteraad verbeterd kan worden door raadsleden beter op te leiden. Hoger opgeleiden en ouderen vinden dit vaker een goed idee dan lager opgeleiden en jongeren. Het verkleinen van gemeenteraden wordt door een op de vijf gezien als een mogelijk middel.

**Figuur 4.7**

**Er is de laatste tijd veel discussie over de vraag hoe de kwaliteit van gemeenteraden verbeterd kan worden. Welke maatregelen lijken u geschikt?** Meerdere antwoorden mogelijk.



## BIJLAGE

### **Bijlage democratische alternatieven**

## 5. Bijlage democratische alternatieven

### De voorgelegde alternatieven

Respondenten kregen deze teksten voorgelegd, voordat ze de vragen erover beantwoordden.

### GEKOZEN BURGEMEESTER

Op dit moment is het zo dat de gemeenteraad van elke gemeente de burgemeester kiest. De Commissaris van de Koning maakt een selectie uit de kandidaten, waarna de gemeenteraad beslist. De regering benoemt hem of haar vervolgens.

### BURGERINITIATIEF

Burgers kunnen ook zelf een onderwerp op de agenda van de gemeenteraad en de Tweede Kamer zetten. Dat kan met het burgerinitiatief. Een burgerinitiatief is een nieuw voorstel dat is uitgewerkt door burgers en wordt voorgelegd aan de gemeenteraad en/of Tweede Kamer om er een standpunt over in te nemen.

### RIGHT TO CHALLENGE

In het regeerakkoord van het kabinet-Rutte III is opgenomen dat er een 'right to challenge'-regeling komt.

Inwoners en verenigingen krijgen de mogelijkheid om een alternatief voorstel in te dienen voor de uitvoering van collectieve voorzieningen in hun directe omgeving, zoals het onderhoud van een park of het beheer van een sportveld. De gemeente is dan min of meer verplicht dit serieus in overweging te nemen.

### BESTUREN DOOR MIDDEL VAN LOTING

Als alternatief voor een gekozen volksvertegenwoordiging wordt wel eens gesproken over het loten van volksvertegenwoordigers. Bijvoorbeeld als alternatief voor of aanvulling op een gemeenteraad.

In de stad Groningen wordt hier momenteel mee geëxperimenteerd. De gemeenteraad van Groningen stemde in met oprichten van een zogeheten Coöperatieve Wijkraad waarin elf wijkbewoners zetelen. Zijn geselecteerd door loting. Zij worden gesteund door enkele adviserende gemeenteraadsleden en een digitaal panel van nog eens vierhonderd burgers.

### DIALOOGGROEPEN

De gemeente Nijkerk heeft een andere vorm gekozen om inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties mee te laten praten over de toekomst van de gemeente. Daarvoor zijn Dialoggroepen – groepen van burgers, ondernemers en vertegenwoordigers van organisaties – in het leven geroepen, die met elkaar in meerdere sessies beslissingen nemen.

De gemeenteraad heeft zichzelf gebonden aan deze beslissingen en neemt ze over.

### BURGERBEGROTING

In de gemeenten Zeist, Dordrecht, Deventer, Emmen en Oldebroek, werden burgers betrokken bij het beleid door middel van een burgerbegroting. Bij een burgerbegroting stelt de gemeente vooraf de kaders (beleidsdomeinen en begrotingsposten). Burgers mogen prioriteiten stellen, bijvoorbeeld: het openhouden van een zwembad boven een bibliotheek, of andersom.

Doordat burgers zien wat iets kost, kunnen ze afwegingen maken, die ze anders misschien niet zouden maken.

Het budgetrecht blijft bij de gekozen gemeenteraad liggen, burgers kunnen niet formeel beslissen.

